తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ ప్రచురణము - 8

మైరావణచరిత్ర.

(కాచనవిరచితము)

పరిష్కర్తలు

శ్రీ వి. సుందరశర్మ,
పండితుడు, సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు.

శ్రీ అ. మహాదేవశాస్త్రి,
పండితుడు, సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు.

ప్రకాశకులు

శ్రీ S. గోపాలన్, B.A., B.L,
గౌరవకార్యదర్శి, సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు.

1950.

వెల రూ. 1—4—0

NATIONAL ART PRESS
91, MOUNT ROAD, TEYNAMPET
MADRAS—18

PREFACE

The Saraswathi Mahal Library in Tanjore represents the synthesis of the three different cultural influences, the Tamilian Cholas, who ruled till the middle of the 18th century, the Telugu Nayaks who ruled till the middle of the 17th century and the Maharashtra Kings who ruled till the middle of the 19th century. This great cultural fusion was finally enriched still further by the impact of influences from the West, and of the East India Company. The contribution of Telugu Nayak Kings of Tanjore to what may be called the Tanjore school of Telugu literature, is tremendous and still remains to be fully assessed by the world of Telugu scholarship. Many of the Nayak Kings were themselves remarkable writers and it was but natural that they encouraged talented authors and also enriched their archives with rare Telugu works of their times. This is part of the explanation for the remarkable collection in the Telugu section of the Saraswathi Mahal, the other part consisting in the fact that Telugu continued to hold an honoured place under the Maharashtra Kings of Tanjore, some of whom like Raja Shahaji were reputed Telugu scholars and made frequent additions to the Telugu collection.

The following are some of the important Telugu works which we are publishing in a series.

1. Ramayanamu by KATTA VARADARAJU,
2. Taladasapranapradeepika by GOVINDA KAVI.
3. Andhra Kamandakamu by ZAKKARAJU VENKATA KAVI.

4. Ragunathanayakaabhyudayamu by VIJAYARAGHAVA NAYAKA.

5. Rajagopalavilasamu by KALAYA,

6. Kusalavopakhyanamu by RAMANARYA,

7. Dwipada Bhagavatamu (10th Skandha by) MADIKI SINGANARYA.

8. Vipranarayanacharita by VIJAYARAGHAVA NAYAKA.

9. Ragunathaabhyudayamu by VIJAYARAGHAVA NAYAKA.

Mairavanacharita, published in the following pages, was selected for publication mainly for its remarkable popular appeal. It is a folksong about Rama and Lakshmana being carried away at the instance of Ravana by Mairavana from Lanka to Patala Lanka, and their final rescue by Hanuman. We see from another text of the work available in the Madras Government Oriental Manscripts Library, that KACHANA is the author of this work. He calls himself a master of the Dwipada metre. His father is stated to be MALLADI AYYALANNA and his mother LAKKAMAMBA. His place of residence is mentioned as CHELALURU in the northern parts of Srigiri, which can be indentified with Tirupati. The author has dedicated his work to CHENNAKRISHNA, the patron deity of his place.

The whole story is told in simple and homely couplets. Our Pandits Sri A. Mahadeva Sastri and Sri V. Sundara Sarma, who are both able Telugu scholars, have edited the work with critical notes and have also contributed an introduction which, we hope will be found valuable. They have removed scriptoral errors in the manuscripts as far as they could, except where they felt that correction would be of doubtful advantage. We hope that the Telugu speaking public will welcome this work as a valuable recorded version

of a well-known story, which holds our attention as much as the oriental epics.

We are grateful to the Government of Madras for the timely financial assistance given to us to preserve and bring to light the remarkable treaures in the Saraswati Mahal. We are especially grateful to our Premier Sri P. S. Kumaraswami Raja and our Education Minister Sri K. Madhava Menon for the keen interest they evince in our Library.

Tanjore,
1950.

S. GOPALAN,
Honorary Secretary.

తొలిపలుకు.

—: కవి పరిశంస :—

ఈ మైరావణ చరిత్రను రచించిన కవి "కాచన" యని యూహించుట కాధారమున్నది. తంజావూరు సరస్వతీమహల్ ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమందలి తాటాకులప్రతియందు గ్రంథకర్త పేరు కానరాదు. కాని మద్రాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారప్రతియందు కవి నామధేయము కన్పడుచున్నది. ఈరెండు ప్రతులును నేకకర్తృకములా లేక భిన్న కర్తృకములాయని చర్చించి చూచినప్పుడు పాఠభేదములున్నను, కథాసంవిధానపద్ధతి, శైలియున్నగు వానినిఁబట్టి చూడ నేకకర్తృకములనియే నిర్ధరింపవీలగుచున్నది. ఈ పరిష్కరణము శుద్ధముగా తంజావూరు ప్రతిననుసరించి యున్నది. కవినామ వంశప్రతిపాదకములగు పద్యములను మద్రాసు ప్రభుత్వప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారపు ప్రతిననుసరించి యథామాతృకముగానిందు పొందుపరుచుచున్నాము.

" కాశికగోత్రమున ఘనతకునెక్కి
సర్వ విద్యలయందుఁ జతురుఁడై యున్న
నలరంగ మల్లాది యయ్యాలన్నకును
రమణిరత్నంబైన లక్కమాంబకును.
నొకసుతుఁడు ధీరుఁడు వంశాన్వయుండు
శ్రీహరికులజుఁడు చిట్టయసోదరుఁడు
కరమర్థితోడుత కాచనను వాఁడ "

కాశిక గోత్రోద్భవుఁడగు మల్లాది అయ్యాలన్నకును లక్కాంబకును జన్మించినవాఁడు "కాచన" యని దీనినిఁబట్టి తెలియుచున్నది.

" ......శ్రీగిరి నుత్తరంబునను
విలసితమైన యాచెలులూరిలోన
అవతారమైయున్నఘట్టి యహోద్యు

నాకులదైవంబు నన్నేలుసామి
హరిచెన్నకృష్ణుని నాత్మలోఁదలఁచి ''

శ్రీగిరికి (తిరుపతియో లేక శ్రీశైలమో) ఉత్తర భాగమందు ''చెలులూరను'' గ్రామమందున్న తన యిష్టదైవమగు ''హరిచెన్నకృష్ణు''నికి కవి తనగ్రంథమునంకితము చేసినట్లు తెలియుచున్నది. అదేప్రతియందు మరియొకచోట

'' అరయ వాఢేవల్లి హర్మ్యభాగమున
దివ్యావతారమై తిరముగానున్న
ఆలలోకారాధ్యనాగమ వినుత
చెన్నకృష్ణుని నాదు చిత్తంబులోన ''

అని కన్పడుచున్న వాక్యములఁబట్టి కూడ వాఢేవల్లికి చెలులూరను నామాంతరమేమో? దీనిని నిర్ధరించు పట్లనాధారములు దొరకనందున దీనినిర్ణయభారము సహృదయులగు పండితులపై వదలి వేయుచున్నాము.

—: కథాభాగము :—

రెండుప్రతులలోను కథాభాగము వసిష్ఠులవారు శ్రీరామచంద్రునకు వక్కాణించునట్లున్నది. కథాసంవిధానముకూడ సమానమే.

శ్రీసీతారాములపట్టాభిషేకసమయమున రామరావణయుద్ధములో పేరెన్నికగన్న వీరులకు సమ్మానము జరుగును. హనుమంతుని పరాక్రమమును శ్రీరాముఁడు గొనియాడును. వసిష్ఠులవారు మధ్యనందుకొని—'' ఓ రామా! నీకు హనుమంతుఁడు చేసినయుపకారములకు మేరయేలేదు. మైరావణుని మాయానిద్రయందున్ననీకును దెలియని యొక గొప్ప సాహసకార్యమును హనుమంతుఁడు చేసియున్నాఁడు. ఆకథను చెప్పెదను వినుము.'' అని యీ విధముగా వసిష్ఠులవారు మైరావణచరిత్రమును శ్రీరాములవారికి చెప్పునట్లుగా కథనడచుచున్నది. మైరావణుఁడు తన మిత్రుఁడగు రావణప్రేరితుఁడై రామలక్ష్మణులను హనుమంతుని వాలంపు కోటనుండి మాయావిభీషణవేషధారియై హనుమంతుని మోసగించి యపహరించుట; హనుమంతుఁడు తన తప్పు తెలిసికొన్నవాఁడై పాతాళలంకకు వెళ్ళి మైరావణుని వధించి శ్రీరామలక్ష్మణులను విడిపించి తీసుకొనివచ్చుట మొదలుగాఁగల సంభవములిందు వర్ణితములు.

—: శైలి :—

మాకు దొరికిన రెండు మాతృకలను పరిశీలించి చూడ, ఈరెంటికిని మూలాధారమగు నొకమాతృకయుండెననుట స్పష్టమగుచున్నది. ఆప్రధాన మాతృకను జూచి వ్రాసిన వ్రాయసకాండ్రదృష్టియే యారెండుప్రతులని కంఠోక్తిగా చెప్పవగును. తప్పులను దొర్లించుటలో నిద్దఱు వ్రాయసకాండ్రును సరిసమానులై యున్నను, తంజావూరుప్రతి కొంతశుద్ధమై యొప్పుచున్నది. సంగ్రహింపవలసిన చోట వివరించియు, వివరింపవలసినచోట సంగ్రహించియు కథయొక్క నడక యెగుడుదిగుడుగానున్నను, మొత్తముమీఁద సౌలభ్యము, రమ్యత గ్రంథమునందు చాలభాగములందు కననగును. రచన సంస్కృతసమాస భూయిష్టమై ప్రబంధ శైలిననుసరించక పోయినను, వాడుకమాటలతో సొంపారి యున్నది.

మంజరీద్విపదకు చెప్పబడిన ఛందోనియమములను కవి పాటించి యుండ లేదు. కొన్ని చోట్ల ప్రాసయతులను కవి యుపయోగించియున్నాఁడు. "తుద మొదల్లనుసంటి దూఁకు శబ్దంబు — వర్జించి" యను నియమమును నీకవి పాటించనే లేదు. తుదలందు ప్రాసములను గూడ పొందించలేదు. ఈ విధముగా నీమంజరీద్విపదలను కవి స్వేచ్ఛానుసారముగా నీకావ్యమున సాగించియున్నాఁడు. ఈ స్వేచ్ఛావర్తనయందును నొక మాధుర్యమున్నది. ఇదియే మాదృష్టి నాకర్షించినది. స్వేచ్ఛావర్తనమును కోరెడు ఆంధ్రసాహిత్యరమణికిదియొక చిన్నయాభరణమై యుండగలదని మా నమ్మకము.

—: విశిష్టత :—

సాధారణముగా ద్విపదకవిత్వమునకు జనాదరణమెండు. దీనికి "రంగనాథరామాయణము" యొక్క బహుజనాదరణము ముఖ్యమైన యుదాహరణముగా తీసుకొనవచ్చును. ఆంధ్రదేశమందు పల్లెపల్లెలోను జాతీయగీతములు మంజరీద్విపదలలోనే యున్నవి. ఉడుపులలోను, దంపుళ్ళయందును పాడు పాటలన్నియు ద్విపదలలోనేయుండుట మనమెఱిఁగినదే. అనాదిగావచ్చుచున్న దశరా పద్యములు కూడ నీతెగకు చేరియున్నవి. బొబ్బిలియుద్ధము, బాలనాగమ్మకథ, పాముపాట, కుశలాయకము మొదలగు గీతములకున్న ప్రచారము పెద్దపెద్ద ప్రబంధములకుండుటలేదు. మంజరీద్విపదబద్ధమైన విశిష్టకావ్యమిదివరలో నెక్కడను కానరాలేదు. ? అల్లోటును బహుదోషభూయిష్టమైనను, ఈచిన్ని

పొత్తము పూర్తి చేయుదునని మాయాశయము. ఈ విషయముసుద్దేశించియే మేమీ మైరావణచరిత్రను ప్రచురించితిమి.

—: పరిష్కారణము :—

మేము గ్రంథాంతరసహాయమున సరిదిద్దినయపపాఠములను ఫుట్ నోట్సులో నిచ్చియున్నాము. కొన్నికొన్నిచోట్లలుప్తమైన భాగములను పూరించుపట్ల, ఆ యా భాగములు బ్రాకెట్లమూలముగా చూపింపఁబడినవి. యతిభంగములు గణ భంగములు సూక్ష్మముగా పరిశీలింపఁబడినవి. అచ్చు పొరపాట్లను తప్పొప్పుల పట్టికలో చూపించితిమి. అట్లుండియు ననేకతప్పులు దొర్లియుండును. కావున పండితులును సహృదయులును ఈమాయుద్యమమును ఆదరింతురుగాక యని ప్రార్థన.

సరస్వతీమహాల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు. 1950.

పరిష్కర్తలు.

విషయానుక్రమణిక.

శుభమస్తు

అవిఘ్నమస్తు

మైరావణచరిత్ర.

కథాప్రారంభము.

శ్రీ రామచంద్రుఁడాశ్రితవత్సలుండు
కారుణ్యజలనిధి ఘనయశోధనుఁడు
సుజనరక్షకుఁడును సుగుణభూషితుఁడు
నమరారిపతిఁ గూల్చి యర్థితోనపుడు
రాజచిహ్నంబులు రమణతోఁదాల్చి
యంతనయోధ్యకు నతివేగవచ్చి
పరఁగవసిష్ఠుని పదములకెఱఁగి
వలనొప్పఁగైక నివాసంబుఁజొచ్చి
దండప్రణామంబుఁ దగనాచరించి
పిదపసుమిత్రకుఁ బ్రియముతోమ్రొక్కి
మఱివచ్చి కౌసల్యమా[1]ళిగఁజొచ్చి
తనతమ్ముఁడునుఁ దానుఁ దనపత్ని [2]వేఁగఁ
జనుదేరఁగౌసల్య చర్చించి చూచి
జడలు వల్కలములు చిన్నబోకయునుఁ
దబసివేషంబులఁ దనరారుచున్న
తనతనయునిఁజూచి తలఁపులోనపుడు
[illegible]గవునఁ దనభర్త వగవుఁజింతించి

---

[1] మందిరము. [2] యును.

యున్నట్టి తనతల్లి నూరార్చి పిదపఁ
గొమరొప్పఁదగువారిఁ గుశలంబులడిగి
తనకు మ్రొక్కనఁగని తద్దయు వేడ్క 10
సీతామహాదేవిఁ జెలఁగిదీవించి
మందిరాభ్యంతర మణివేదియందుఁ
గూర్చుండి రెంతయుఁ గొమరుదీపింప.
ఆ విభీషణునకు నగచరులకును
[1]నంగద సుగ్రీవ యాంజనేయులకు
భద్రపీఠంబులఁ బఱఁగఁ బెట్టించి
యంత [2]రాముఁడు పరమానంద [3]మంది
భరతశత్రుఘ్నులు [4]భక్తితోఁ గొల్వఁ
గరువు రోగభయముఁ గలుగ కెప్పుడును
దనకు వర్ణాశ్రమధర్మముఁగల్గి
పరిపాటిఁదప్పక బహువిధోపాయ
పరిపూర్తిమై భూమిఁబాలింపుచుండె.
నిత్యకల్యాణముల్ నిత్యసంపదలుఁ.
గలిగి వేదధ్వనికలితమై యవుడు
నిత్యోత్సవంబుల నెగడునప్పురము.
పరమసంప్రీతితో భానువంశజుఁడు
చెలువొందఁదమ్ములు చేరి కొల్వఁగను
మఱికొన్ని దినముల మనుజేశ్వరుండు
తనరంగ సుముఖుఁడై తరుచరసేనఁ
బనుపంగ వలెనని యాత్మలోఁదలఁచి 20
భరతుని దెసఁజూచి పలికె రాఘవుఁడు.

[1] సుగ్రీవుడంగదు సుషేణాదులకును. [2] రాఘవుండు. [3] దగుచు [4] బలసితను.

"కపిసార్వభౌములు ఘనబలోద్దండు
లతులితసాహసులలసి యున్నారు
వలనొప్ప వారి నివాసంబులకును
నతిభక్తితోడుత ననుపంగవలయు
నటుగానఁగొలువుకు నాయిత్తపడుఁడు."
పరఁగ శత్రుఘ్నునిఁ బనిచెనాక్షణము
పనిచిన సంప్రీతిఁ బరఁగనా కపులఁ
గొమరొప్పఁబిలిపించి కొలువుకూటాన
గంధంబు పన్నీరుఁ గలుపఁగఁజేసి
దివ్వెలు ముట్టించి దివ్యంబులైన
ముత్యాలముగ్గులు ముదమొప్పఁబెట్టి
మణిమయదీప్తుల మహిమఁజెన్నొంద
సమ్ముఖంబునకును సరగఁదెప్పించి
పూజించి వేడుక భద్రపీఠంబు
మానుగాఁబెట్టించి మణివేదియందుఁ
గరమర్థి నవరత్నగద్దె వేయించి
హితుల మంత్రుల పురోహితుల నాశ్రితుల
[1]వరవసిష్ఠాదుల వరుస రప్పించి
కవిబుధపాఠకగాయకాదులను 30
భరతశత్రుఘ్నులఁ బరఁగరప్పించి
తెఱఁగొప్ప ఛప్పన్న దేశాధిపతులఁ
దంత్రజ్ఞులను వీరదండనాయకుల
గణనకుమించిన గజ[2]వాహకులను
[3]నతిరథముఖ్య మహారథికులను

---

[1] పరవసిష్ఠాది మునులరప్పించి. [2] వాహనముల. [3] అతిరథమహారథులాదిసమరథులు.

శ్రియమొప్ప నందఱఁబిలిపించిరవుడు.
రంజిల్ల పజ్జనుబ్రద్ధలువారు
బడవాళు మొదలుగా పరమహర్షమున
[1]రాయభారుల వేడ్క రాజముఖ్యులను
రప్పించికొలువుండిరావేళయందు.
అంతలో రఘురాముఁడానందమొంది
చెలువొప్పఁ బన్నీట జలకమ్ములాడి
కస్తూరినామముఁగరమొప్పఁదీర్చి
దివ్యాంబరంబులఁ దెఱఁగొప్పఁగట్టి
యులరు శ్రీపాదాలనందెలుఁ బెట్టి
నూతనంబుగ మొలనూళ్లనమర్చి
కంకణంబులు రత్నఖచితమైనట్టి
బాహుదండంబులఁ బద్మలోచనుఁడు
పథకంబు నురమున బాగుగాఁబెట్టి
రవికోటిదీప్తుల రంజిల్లుచున్న
రత్నకిరీటంబు రవికులోత్తముఁడు
శిరమున ధరియించి చెలువుదీపింప
మదనకోటిప్రభ మహిమఁజెన్నొంది
విప్రులుదీవింప వేదమంత్రముల
[2]నక్షతల్ చల్లిరి యతివేడ్కతోడ.
నగరువెల్వడి వచ్చినరలోకవిభుఁడు
పరఁగంగ మంగళపాటకుల్ పొగడ.
వలనొప్పఁగొలువుకు వచ్చెరాఘవుఁడు
సింహాసనంబునఁ జెలగికూర్చుండి

[1] రాయభారులఁ నియోగులను వేడ్క. [2] అక్షింతలొసంగి చల్లిన.

చెలువొందఁ దమ్ములు చేరికొల్వఁగను
నఖిల లోకా రాధ్యుఁడసురాంతకుండు
నగుసత్యకల్యాణుఁడమితవిక్రముఁడు
రాఘవుఁడభినవరాజశేఖరుఁడు
వర్ణాశ్రమంబుల వరుసఁ బాలించి
బహువిధశాస్త్రముల్ పరఁగువిద్యలనుఁ
బరికించి సంతోషపారీణుఁడగుచు
వెలయంగ వానరవీరులఁ జూచి
చిత్త[1]మురంజిల్లఁ జిరునవ్వునగుచు
సంతోషమునఁ గృపా[2]సంరంభముననుఁ 10
దలఁపున మోహంబుదైవారుచుండ
వలనొప్పఁబలికె నావాలిమర్దనుఁడు.
"మీరుమహాత్ములు మీరుబల్లిదులు
మీరుచేసినమేలు మేదినిమీఁద
వెలయంగ [3]రాక్షస వీరులతోఁడ
రావణాద్యుల నెల్ల రణభూమిఁ జంపి
జానకిఁ జేకొంటి సంతోషమునను.
పరఁగంగఁ (దీర)ని బంధువుల్ మీరు
తగనిక్కడికివచ్చి తడవాయనింక
మనివాసములకు మీరేఁగుడనుచు
సుగ్రీవుడాదిగా శూరులనెల్లఁ
బిలుపించి వేర్వేరఁ బ్రియములఁ జెప్పి.
కరమర్థిఁ దగినట్టి కట్నంబులిచ్చి
హనుమంతుఁగొనియాడియుతనరప్పించి

[1] ...మముగా. [2] సందటిగొసంగ. [3] నాదనుజ.

కరుణించి వేడ్కతోఁ గౌఁగిటంజేర్చి
యర్ధాసనంబున నాతనినునిచి
వెలయఁగఁ గొలువెల్ల విస్మయంబందఁ
గొమరొప్పు ననువంశకులగురుండైన
సంయమీంద్రునిఁ జూచి చయ్యనఁబలికె.

—:శ్రీరామచంద్రుఁడు హనుమంతుని
పరాక్రమమును వర్ణించుట:—

" వరమునిశ్రేష్ఠ! యీవాయునందనుఁడు 60
యెంతవాడనవచ్చు నిందటిలోన
హనుమంతుఁడనఘుఁడు నాత్మబంధుండు
[1]నొనరంగఁజేసిన యుపకారమునకుఁ
[2]బ్రత్యుపకారంబు వశమె చేయంగ,
చెప్పెదనీతండు చేసినలావు
భూసుతఁగోల్పడి పొలుపొందవచ్చి
పంపానదీతీరప్రాంతంబునందుఁ
[3]గణఁగినాతోడు లక్ష్మణుడుండఁజూచి
భానుతనూజుండు భయమందుటయును
వలదనివారించి వనచరేశ్వరుఁడు
కడుభక్తిమేమున్నకడకేఁగుదెంచి
యతనివృత్తాంతము నంతయుఁజెప్పి
పరఁగనాతని మాకుబంధుగాఁజేసి
సీతభూషణములఁ జెలువొందఁజూపె.

వొనరనితండుదేసిను. [2]పరంగాగ పెట్టిట్లు. [3]కణంగి లక్ష్మణుండుమై ఒదుండంజూచి

[1]ఆవాలిమర్దించియా [2]రవిసూనుఁ
బరఁగఁ గిష్కింధకుఁ బతిగాను జేసి
కపిసేనలన్నియుఁ గరమర్థిఁ గూర్చి
వెరగొప్ప జానకి [3]వెదకఁబుచ్చుటయు
ముదమొప్ప [4]నావ్రేలిముద్రికఁ గొనుచుఁ
దారాసుతునితోడఁ దరుచర్లతోడ
వెలయుదక్షిణ భూమి వెదుకంగఁ బోయి
యంబుధిఁగడ కేఁగి సందఱనునిచి
యరయసముద్రంబు నవలీలదాఁటి
తానొక్కరుఁడెపోయి తగలంకఁజొచ్చి
చొరరానిచోట్లనుఁ జొచ్చిశోధించి
కలయనంతటఁ జూచి కానంగరాక
వడలక [5]దనుజేంద్ర వనములోపలను
జానకిఁబొడగాంచి చతురుఁడై నిలిచి
ముదమొప్ప నావ్రేలి ముద్రికనిచ్చి
వెలయసీతకుఁ దనవృత్తాంతమెల్ల
నెఱుఁగించి మాయున్కి నెఱుఁగించి పిదప
ధరణిజమదిలోని తాపంబు[6] మాపి
యాయింతియిచ్చిన యాన[7] వాలంది
వనితచేనధికపు[8] వరములు వడసి
సంతసంబునఁజని చదురుఁడై మెఱసి
వడలక దనుజేంద్రు వనమెల్లఁ బెఱికి
వనపాలకులఁజంపి వాయునందనుఁడు

...నిపగసాధించి. [2]కలినూను. [3]వేడ్క. [4]తన వ్రేలి. [5]యాడ...
...న్పి. [7]బాలంది. [8]బలములు.

వినయనగ్రణ్యుల నేవురఁబంపి
మహినొప్ప నేర్పరు మంత్రినందనుల
వరయంగఁదునుమాడి యక్షయుఁబంపి 80
[1]శక్రారితోఁబోరి చాలనొప్పించి
బ్రహ్మాస్త్రనిహతి[2]కిఁబద్ధుఁడై పోయి
యాసభాంతరమున నతనిభర్జించి
వానియాజ్ఞకుఁ దనవాల ముప్పించి
నెరయలంకాపురి [3]నిగుఱుఁగావించి
తిరుగజానకి చేతదీవెనలంది
పటుభుజశక్తిమై పశ్చిమద్వార
మునమున్నలంకిణి [4]మొక్కపోఁజేసి
యరుదైనజలనిధి నవలీలదాఁటి
యంగదాదులఁగూడి యలరుచువచ్చి
రవినుతునకుఁ దమగాకనుఁదెలిపి
సీతమాటలుఁదెల్పి సేమంబుఁజెప్పి
మగువశిరోమణి మాకునందించి
వెలయంగ మామది వేదనఁదీర్చి
తరుచర సేనతోఁ [5]దరలితావచ్చి
వలనొప్ప నలునిచే వార్ధిఁగట్టించి
యావిభీషణునకు నభయంబులిచ్చి
వనచరసేనల వార్ధి దాఁటించి
లంకపై విడిపించి లావులుమెఱసి
దనుజాధివీరులఁ దనవాలతతుల 90

[2]చేపట్టుబడి. [3]నీరుగా. [4]నుక్కణగించి. [5]రొమొరగించి.
...చి.

నరుడుగాఁ జెండాడి యాహవహంబునను
వాయుపుత్త్రుఁడుగాన వాయువుకరణిఁ
దగనన్ని దిక్కులఁ దానయైయుండి
యెచ్చోట [1]నరసిన నచ్చోటఁదానె
యుద్ధంబుఁజేయంగ నురుభుజబలిమి
నింద్రారిశరహతి వేదనబొంది
కపిసేనలన్నియుఁగలఁగి మూర్ఛిల్లె.
సౌమిత్రియును నేము సహితంబుగాఁగ
నతిదైన్యవృత్తిమై నలయుటఁజూచి
దైవవరంబునఁ దరుచరేశ్వరుఁడు
మూర్ఛనొందడుగాన ముదముదీపింప
వలనొప్ప నాజాంబవంతునిచేత
నలర సంజీవనీయౌషదంబెఱిఁగి
యతివేగమునఁబోయి యౌషధాచలముఁ
బెఱికి చక్కటనిడి పెంపొందఁదెచ్చి
పరఁగంగనందఱి ప్రాణంబులెత్తి
సౌమిత్రిప్రాణంబుఁ జయ్యనఁనెత్తి
కరమర్థినామదికలఁకెల్లఁదీర్చి
యెనయంగ నాప్రాణమెత్తెనత్తరిని
హనుమంతుఁడెంతవాఁడనవచ్చునరయ
నతనిఁబ్రస్తుతిచేయ నెవ్వరి వశము”
అని యిట్లు రాఘవుఁడనిలజుఁబొగడ
వరవసిష్ఠుఁడు రామవసుధీశుకనియె.
“రాజీవదళ[2] నేత్ర! రఘురామచంద్ర!

---

[1] ...యచ్చోట. [2] నయన.

సంగ్రామబలభీమ ! జయమనోధామ !
సీతామనోరామ ! శ్రీరామ ! రామ !
కొమరొప్ప హనుమంతుఁ గొనియాడెనిపుడు
యిదియు విచిత్రమా యినవంశతిలక !
యరయరాజుల [1]తోడ నాలంబులోనఁ
జంచలింపక లావు సేయంగవచ్చుఁ
బతిపేరుగొని నిల్చి బవరంబులోన
నధికునినైన మారవలింప వచ్చుఁ
బతిలేకఁ గార్యంబుఁ బరఁగనేకాకి
చింతింపవచ్చునే శ్రీరామచంద్ర !
చెలఁగి మీయెనటను జేసినలావుఁ
బొగడితి రఘురామభూవర ! నీవు
నరయసీతని లావుకచ్చెరు [2]వొంద
[3]నున్నవారండఱు చిన్నవారిందు
[4]నెన్నఁగ నెక్కువౌ సీతనిలావు
వినవయ్య చెప్పెద విశ్వలోకేశ !
పగలెవ్వఁడైనను బంతంబు మెఱసి
చెలఁగి కయ్యంబులు సేయంగవచ్చు
నాయర్ధరాత్రి మీకైనఁ బోరామి
కీతఁడుఁ దీర్చెఁగా కితరుల తరమె
యాక్షేత్రరంగంతయు నర్కుజుఁడెఱుఁగు
నిజయోగమునుఁ జేసినేమెఱుంగుదుము"
అనవుఁడు రఘురాముఁడాశ్చర్యమంది

110

---

[1] నెదుట. [2] వుదలఁప. [3] వున్నవారంగు నిట చన్నవారంగు. [4] యెన్న చెప్పంగ నెక్కుండితనిలావు.

ముకుళితహస్తుఁడై ముదముదీపింప
నదిమెవ్విధంబటులానతీవలయు
నని ప్రణమిల్లిన నమ్మునీశ్వరుఁడు
రాఘవుదెసఁజూచి రమ్యాత్ముఁడగుచు
వెలయనావనచరవృత్తాంతమెల్లఁ
జెప్పంగ దొణఁగె[1]ను జెవులూరనంత.

—: శ్రీరామునకు హనుమంతుని పరాక్రమమును వసిష్ఠుడు తెల్పుట :—

పరఁగంగ లంకపై భానుకులేశ!
విడిసి యుద్ధముసేయ వెలయంగ మీరు
[2]పెక్కురక్కసులనుఁ బేర్కొని చంపి
మర్కటసేనలు మలయుచుండఁగను
దనమది బెగడొంది దనుజనాథుండు

రావణుఁడు తన భంగపాటును దలఁచి విచారించుట :—

"పరఁగ శ్రీరాముని బాణాగ్నిచేత
భస్మమైపోయిరి పటుభు[3]జబలులు
[4]అతికాయుఁడును నామహాకాయుఁడరయఁ
గుంభకర్ణాదులు కూలిరి ధరణి
దురములోని రిపులఁద్రోలి నిర్జింపఁ
జాల నాఘనశక్తిఁ[5]జనుదెంచుఘనులు
వాయుతనూజుండు వనచరోత్తములు

[1]...యమీశ్వరుడు. [2]పెక్కండ్రు రాక్షసుల. [3]భుజాభటులు.
[4]...ండు మహాకాయుండు. [5]చేనొందు.

ధట్టించి గెలువంగఁ దరముగాదింక;
కడఁగి మహోత్పాతకారణమగుటఁ
జెలఁగిరాముఁడు తెంపుసేయడుగాని
యరుదుగాదివ్యాస్త్ర [1]హస్తుఁడౌనేని
యొక్కటఁదెగ [2]టార్చు నౌనరంగనన్ను
నావిభీషణుకోర్కెలన్ని సిద్ధించు
పరఁగఁ గుందిన విని పరులు నవ్వుదురు."

—: రావణుఁడు మైరావణుని రప్పించి
మంత్రాలోచనముఁ జేయుట :—

అనిభయంబునునొంది యాత్మలోపలను
చింతించి తలపోసి చిత్తంబు కలఁగఁ
బరఁగ మాయోపాయబలమునఁగాని
వీరుల గెల్వంగ వెరవుగాదనుచు
మదిసంతసంబొంది మహిరావణుం [illegible]
అధికమాయోపాయుఁడతిసత్వధనుఁడు
నాభుజబలిమిగా నమ్మినవాఁడు
పాయనిచెలికాఁడు పరమసాహసుఁడు
అతనిచేఁగాని [3]యర్కవంశజుల
నరయగెల్వంగరాదని నిశ్చయించి
[4]రావణుఁడపుడు మైరావణుఁదలఁచె.
తలఁచినంతట వాఁడుతనమదిలోన
నతిసంభ్రమంబున నానందమొంది
దశకంఠుఁ[5]డిట్లేలఁ దలఁచెనోయనుచు

---

[1] ముందుకొనెనేని. [2] జూచు. [3] యినకులోత్తముల. [4] రావణుడప్పుడు. [5] డిదియా…

మంత్రిసమేతుఁడై మానుగావచ్చి.
దశకంఠుముందఱఁ దడయక నిలిచి
"యేమి రావణ! నీకు నింతకార్యంబు
పుట్టెను దలఁచితి పొలుపొంద నన్ను!
పంపుమేపనియైనఁ బరఁగఁజేసెదను
చౌరవనీశ్వరుఁడైనఁ జోవుడుఁబెడుదు
బ్రహ్మాదిసురలను బట్టి భర్జింతు
నాపోశనముఁగొందునంబుధులెల్లఁ
గులపర్వతంబులఁ గుదియించిపెఱికి
తోరంబుగాఁబెట్టి దొంతులుపేర్తు
ధరనెల్లఁబిడికిట దర్పించిపట్టి
పొడిపొడిగాసేతుఁ[1] బొంకింబుమెఱసి
నీవేలవెఱచెదు నిఖిలైకవీర!"
అనవుండు దశకంఠుఁడాత్మలోనుబ్బి
యతనికౌఁగిటఁజేర్చి యర్ధాసనమున
నతివేడ్కతోనిల్పి యతిముదంబెసఁగఁ
దనపూర్వకథనెల్లఁ దగఁజెప్పఁదొడఁగె.
"వినుమహిరావణ! విశ్వలోకమున
రఘువంశతిలకులు రామలక్ష్మణులు
తమతండ్రిపనుపున దండకాటవిని
చెలఁగి తపోవృత్తి[2] చేనొప్పుచుండఁ
[3]జెన్నొందనొకనాఁడు చెల్లిశూర్పణఖ
వారలమదిఁగోరివచ్చినఁబిదప
రాముఁడు సౌమిత్రి నలవేడ్కఁ జూచి

ంబు. [2] జరియింపుచుండ. [3] వొకనాఁడు శూర్పనిఖ యుల్లాసియగుచు.

యెందుండివచ్చెనో యీ[1] మోహనాంగి
శిక్షింపమనవుడు చెలఁగియాక్షణమె
ముక్కులుఁ జెవులును మొందుగాఁగొట్టి
ఖండించి పంపిన ఖరుఁడు కోపించి
దండెత్తి పోయిన దర్పంబు మెఱసి
దూషణత్రిశిరులతో వారిఁజంప
(బంగరులేడిగాఁ బంపిమారీచు)
[2]బంధుమర్దకులనుఁ బడతితోఁజీల్చి
[3]జనకతనూజనా చపల లోచనను
జెఱఁబెట్టి తెచ్చితిఁ [4]జెడ్డకోపమున 150
(నినకులోత్తములంతనీవార్త నెఱిఁగి)
వానరసేనతో వార్ధిఁగట్టించి
యీలంకపై విడిసి యిట్టిరాక్షసులఁ
బెక్కండ్రఁజంపిరి పృథివికంపింప
బలియురు పెక్కండ్రు పడిరి భూస్థలిని
[5]పటు విభీషణుఁడంతఁ బగవారిఁగూడె.
అటుగాన నీప్రాపునర్థించియేను
చలమునవాపగసాధింపవచ్చు
నని నిశ్చయం[6]బంది యాత్మలోనుబ్బి
నినుదలఁచితి నేను నిఖిలైకవీర!”
అనమహీరావణుఁ డాత్మలోపలను
గనుఁగొని పల్కె నిష్కపట భాషలను

[1]మోహశాలి. [2]బంధుమర్దకుగా బలినిచ్చి మారీచు. [3]తోలంగక జానకి తోడ్కొని వచ్చి. [4]చెటుల. [5]పరఁగ విభీషణుడంత. [6]యెంచితను.

—: మైరావణుఁడు దశకంఠునకు బుద్ధి చెప్పుట :—

"వినవయ్య రావణ! వీరపుంగవుఁడ!
యిదియేల యెఱుఁగవే యిట్టికార్యంబుఁ
జేయఁగనుచితమే చింతించి నాఁడఁ
బరభామఁ దెచ్చుట పంతమే నీకు
సకలశాస్త్రంబుల సకలధర్మముల
(నెఱిఁగిన వాఁడవు రేమందు నిన్ను)
పరసతిపై దృష్టి పాపకర్మంబు
[1] తగఁబరసతిఁగూడఁదలఁచినవాఁడు 160
పొలుపొందగా భువి పురుషాధముండు.
వెట్టివాఁడైనను పిఱికియైన
బంధ[2] మైయున్నను బాపాత్ముఁడైన
బుద్ధిహీనుండైన భువనంబులోనఁ
జెలువొందఁదనవాఁడు చెప్పినబుద్ధి
వినవలెనటుగాక వినకుండెనేని
యొనరంగదానికి నుత్తరంబిచ్చి
పరగంగఁబ్రియములుఁ బలుకుదుగాని
తనవారి విడుతురా తగబుద్ధిమాలి
పొలుపొందఁదరువునఁ బుట్టినశాఖ
పరగంగఁదరువునుఁ బాసి పోయినను
[3] దికుఠారంబుతో నలరంగఁజేరి
పడపడి తరువులఁ బట్టిచెండాడుఁ
దద్గతిఁదలఁపవు ధనుజాధినాథ!

[1] మోహించి పరసతి మగిగూఁడదలచు. [2] వాండైనను. గొనకొనియెవికుటారం బునగూడి.

తననెనరొరుని చేఁదగఁగోలుపోయి
జయముఁగోరెఁడువాఁడు చపలుఁడుగాఁడె
అటుగానపౌలస్త్య! యావిభీషణుని
విడిచినప్పుడే నీవు హీతిఁడివైతి
కాదె; నీ వెఱుఁగని కార్యంబుగలదె''
అని నీతివాక్యంబులతనికిఁజెప్పి 170
పంక్తికంధరుఁజూచి పడపడి యనియె
''కడచినకార్యంబుఁ గలవెతలపోయ
బుద్ధిచెప్పితిగాని భువనైకవీర!
యిదెకొనిపోయెద నినకులోత్తములఁ
బరగంగ నాయట్టి బంధుఁడుకలుగఁ
దలఁకనేటికి నీవు దశకంధరుండ!
యేమరకుండుమీ'' యనిసాగిపోయె.
అంతలో నీవార్తలంతయుఁ దెలిసి
యావిభీషణుపత్నియైన యాసరమ
పరఁగఁగ నొయ్యనఁ బన్నరులచేతఁ
బొలుపొంద నీవార్త వృత్తేరనచట
విని విభీషణుఁడతివిస్మయంబునను
దనమదిలోన నెంతయు వెగడొంది
యతిసంభ్రమంబున నర్కజూఁజూచి

—:విభీషణుఁడు సుగ్రీవునకు మైరావణుని మాయలఁదెలిపి హెచ్చరించుట :—

''వినవయ్య సుగ్రీవ! వీరపుంగవుడ!
యిదియొక్క యుత్పాత మిప్పుడుపుట్టె

మహిరావణుండను మనుజాశనుండు
దశకంఠుపనుపున ధరణీశ్వరులను
మునుకొని పాతాళమునఁ గొనిపోవ
నాతఁడు పసిబూని నన్నేఁగినాఁడు 180
వానిఁగానఁగరాదు వనజునకైన
మాయల మతముల మంత్రయంత్రముల
నధికుఁడాతని గెల్వ హరిహరాదులకుఁ
దరముగాదటుగాన ధరణీశ్వరులను
గావఁగలేనయ్య కపికులోత్తముఁడ!
చెలువొంద వనచరసేనల నెల్ల
వెలయంగ దగ్గఱ [1]విడియఁగఁజేసి
యరుగుము నీవింక నన్నిదిక్కులకు"

—:సుగ్రీవుడు హనుమదాదులఁబిలిచి
మైరావణునిగుఱించి చెప్పుట:—

అనవుండు సుగ్రీవుఁడతిసంభ్రమమున
హనుమంతు మొదలుగా నందఱంబిలిచి
"యీవార్త వింటిరె! యిందఱు మీరు
కరమర్థి రాజులఁగావంగవలయు"
అనవుంకు కపివీరులవుగాక యనుచుఁ
బోయి యనిలజుని బుద్ధినూహింప
[2]నంజనాసుతుఁడంత నట.కేఁగుదెంచి

—:హనుమంతుఁడు వాలంపుకోట నేర్పఱచి
రామలక్ష్మణులఁ గాచుట:—

కోమరొప్ప వాలంబుఁ గోటగాఁదీర్చి
పాతాళమునఁగొంత ప్రబలంబుగాఁగ
మింటికినగయించి మిన్ను ముట్టించి
వజ్రపంజరముగావడిఁ జుట్టుముట్టఁ
(జెలువొంద వానరసేనలప్పుడును)
నత్యంత శూరులై యందుండిరంత.

190

—:మైరావణుడు తన పత్నితో రామలక్ష్మణులఁ
గాళికి బలియిత్తునని పల్కుట:—

మరిసంభ్రమంబున మహిరావణుండు
దళకంఠుపనిబూని తనపురి కేఁగి
తననివాసముఁజొచ్చి తనపత్నిఁబిలిచి
పౌలస్త్యపగతుల భానువంశజులఁ
బరఁగంగఁగొనివచ్చి భద్రకాళికిని
బలియిత్తునేఁడు నాపంతంబు మెఱయఁ
గొమరొప్ప నీవింట గృహదేవతలను
నర్చింపు మనవుఁడు నతిభీతిఁబొంది
మాతంగి చలియించి మహిరావణేశుఁ
గనుఁగొని పలికె [1] గద్గదకంఠి యవుచు.

—:మాతంగి మైరావణునకు హితమును జెప్పుట:—

ఇదియేమి రావణ! యీవిచారంబు

---

[1] నాలుక తడబడుచు.

చింతింపఁ దగునయ్య చల్ల బోనేఁడు
పనిలేని పనినీకుఁ బగ యేటికయ్య
ఒరుఁబగ నీమీఁద నూహించుకొనుట
బుద్ధియె రాజ్యంబుఁ బోనాడుకొనుట
నీతివిరోధంబు నిఖిలంబులోనఁ
జెప్పెద వినవయ్య శ్రీరాఘవుండు
పరఁగ రావణుఁ [1] బాధఁబడ లేక వేగ
[2] మురహరితో సురల్ మొఱఁబెట్టుకొన్న 200
కారణవశమునఁ గౌసల్య [3] యందుఁ
బుట్టినాడనుజులఁ బోకార్చుకొఱకు
నటుగాన నరుఁడుగాఁ డతఁడు శ్రీవరుఁడు,
పిన్నప్రాయమునాఁడు పెర్మిఁ గౌశికుఁడు
యాగసంరక్షకై యర్థించుటయును
[4] ననుజలక్ష్మణునితో నటఁ గూడి వేడ్కఁ
దనతండ్రి పనుపునఁ దగ మునీశ్వరుని
పనివూని యటుపోయి పంతంబు మెఱయఁ
బరఁగ సుబాహుని భస్మంబుచేసి
తాటకిఁ దెగటార్చి తడయ [5] క వేగ
మారీచుఁ [6] బోద్రోలి మహిమ చెన్నొంద
యసఁగంగ మునివరు యాగంబుఁ గాచె
[7] సకలదనుజులనుఁ జావంగఁ గొట్టు
దివ్యబాణంబులఁ దెలఁగొప్పవడసి
వలనొప్ప నామునివరునితోఁ గూడి

---

[1] వేఱిబాధలకుగాక. [2] ముదమున త్రిదశులు. [3] వలన. [4] లక్ష్మణసహితుఁడై రాజిల్లు వేడ్క. [5] కాక్షణమె. [6] పాదలి. [7] సకలదనుజుల ద్రుంపఁచాలినయట్టి.

చనుచు గౌతమపత్ని శాపంబు మాన్పి
జనకునియింటికి సరగునఁబోయి
త్రిపురసంహారువిల్లుఁ దెగువమై విఱచి
వైదేహిఁ జేకొని వచ్చియుద్ధతిని
పరశురాముని బాహుబలము నిర్జించి
వచ్చియయోధ్యలో వసియించినాఁడు,
తొలి[1] మత్స్యరూపుఁడై తోయధిఁజొచ్చి
వేదచోరకుఁబట్టి విదలించినాఁడు,
అమృతంబు కొఱకునై యసురులు సురలు
(మందరాద్రినిఁగొని మథియింపనవుడు)
అంబుధి వెఱువంగ [2]నద్రిక్రుంగిననుఁ
గూర్మావతారుఁడై కోలఁదెన్నరాని
[3]మందరగిరి మోసిన మధుసూదనుఁడు,
జగములన్నియుఁ బట్టి చాఁపగాఁజుట్టి
కొనిపోయి పాతాళగుహఁజొచ్చినట్టి
దనుజుని వరహావతారుఁడై త్రుంచి
భూమిఁదెచ్చినయట్టి పురుషోత్తముండు,
కోపించి కంబానఁగొమరొప్ప వెడల
నరసింహుఁడై వానినఖములఁజీరి
ప్రహ్లాదుఁగాచిన పరమాత్ముఁడితఁడు,
వామనుండై పూని వసుమతిఁగొనుచుఁ
బాతాళమునబలిఁ బడఁద్రోచినాఁడు,
ఇన్నిగట్టులరాజు జమదగ్నియందు

[1] మత్స్యయతి. [2] అవని. [3] మహియెల్ల. [4] విప్రులకై పూనిజమదగ్ని.
[5] ఇచ్చోటి.

రాముఁడై జనియించి రాజులనెల్లఁ
బట్టిచెండాడిన భక్తవత్సలుఁడు, 220
త్రిదశులభయమెల్లఁ దీర్చుటకొఱకు
రాముఁడై జనియించె రఘువంశమునను.
ఇట్టిరాముని దేవి నెఱుఁగక తెచ్చి
ముదమునఁద్రిదశారి మురియుచున్నాఁడు
ముట్టినమాత్రాన మునిఁగించునతనిఁ
[1]బోరునకీడ్చుట పొసఁగునే నీకు
వారలఁదెసఁబోకు వలదురావణుఁడ!
యీరాజ్యభోగంబు లిట్టిసంపదల
నీధర నేలుచు నిట్టి సౌభాగ్య
మనుభవించుట లెస్స యవినీతిమాను
నీతండ్రిపగఁగాదు నీపగఁగాదు
తలపోయనిదియును ధర్మంబుఁగాదు."
[2]అనియిట్లు బలుకంగ నాసతి యవుడు

—:మాతంగిమాటలకు మైరావణుఁడు బదులు చెప్పుట:—

(మైరావణుఁడనియె మాతంగిఁజూచి)
"నీవు చెప్పినబుద్ధి నేవిటినేని
పరలోకదూరంబు భావించిచూడ
నాదశకంధరుఁడాపదఁ బొంది
యక్కఱపడిపంప నాపనిఁబూని
మానిన జగములో మగువరో! నగరె
ఱూంతె నఁదనవారికెడలినచోట 230

[1] బో [illegible] చిక్కునే నీకు. [2] అనవుడాయువతికి మైరావణుండనియెను.

బ్రహ్మరుద్రాదులపై నైనఁబూని
పగనిర్వహింపుట పంతంబుగాక
యింతి ! నీమాటకు నేమానియుంట
మానుగా జగములో మగపాడిగాదు
వెలయుంగవీరుఁడో వీరభద్రుండో
యేలచింతింపెద నీమానవులకు
నటుఁబోయి తెచ్చెద''నని వీడుకొలిపి

—:మైరావణుఁడు తన యిద్దఱు మంత్రులతో
రామలక్ష్మణులనుఁ దెచ్చుటకు బయలుదేరుట:—

తనమంత్రులగువారిఁ దనరనిద్దఱిని
ఘటికాసురాదిముఖులఁ గరమొప్పఁజూచి
తెలిఁగొప్పరాజులఁ దెత్తుముగాన
నాయత్తపడుడని యటువీడుకొలిపి
చౌషష్టివిద్యలఁజతురుండుగాన
నాయత్తపడఁజూచె నపుడు రావణుఁడు
కలనిగారులబొంది కప్పురొయ్యయును
గాలిచీరయు నీలికాశయునమర
వలనొప్పభూతియు వాయుబంధనముఁ
గనుగట్టు భూకట్టు కావువిభూతి
యుద్వేషణంబును నుత్కర్షణంబు
మోహనభస్మంబు మొదలైనయట్టి
మందులువసియించి మానుగావెట్టి 240
మంత్రిసమేతుఁడై మైరావణుండు
లంకకు పాతాళలంకకు నొక్క

వనజనాళముతోడ వాటమైయున్న
యామార్గమున నాతఁడతివేగఁగదలి
వచ్చియాపాళంబు వాకిటన్నిలిచి
నెలకొని యొకతరునీడఁగూర్చుండి
చెలువొందు నరసేనలన్నియుఁ జూచి
సొంపార ఘటికునిఁజూచి యిట్లనియె.

—: ఘటికుని రామలక్ష్మణులవృత్తాంతమరసి రమ్మని మైరావణుఁడు పంపుట :—

" తరుచరసేనలోఁ దడయకచొచ్చి
సన్నిధానముఁజూచి సర్వంబునరసి
యొనరంగ రాజులు నున్నచోటెఱిఁగి
వేవేఁగరమ్మని వీడుకొల్పినను
గొమరొప్పఁబనిబూని ఘటికుండుఁబోయి
కొమరొప్ప నాసేనఁ దిరిగిరాఁజూచి
యంజనీసుతువాల మాకృతిఁజూచి
కరమొప్పవాలంబుఁ గదలించిచూచి
యలవిగానకమెగసి యాకాశమునకు
నటఁజనరాకున్ననతఁడేఁగుదెంచి
యవివిన్నపముసేయ నతనితోననియె.
" వలనొప్ప హనుమంతు వాలంపుకోట 250
నొప్పుగా దృఢశాలి యొప్పారఁజూచి
చంద్రసూర్యులకును సాధింపరాదు
యతిశయమైనట్టి యావాలమహిమ
నేమని చెప్పుదు నెన్నఁడుఁజూచి

మెఱుఁగము రావణ! ఈభువియందుఁ
జెలఁగి వానరవీరసేనలకెల్లఁ
దనవాలమల్లార్చి తగఁగోటసేసి
భూమికి మింటికిఁ బోరామిఁజేసి
హనుమంతుఁడెంతయు నలవాయుదేవుఁ
గరణి విజృంభించి కాచుచున్నాఁడు.
అటుగాన ఛేదింప నజానకునైన
గోలఁదిగాదన'' వాఁడు కోపించిచూచి,

—: మైరావణుఁడు ఘటికునికి రోషము పుట్టునట్లు
నొవ్వనాడుట :—

పొలుపొందఁబగవానిఁ బొగడెడువాఁడు
యేపాటిశూరుఁడౌనిల మీఁదనతనిఁ
గరమర్థినాముఁదు ఘనముగాఁ జేసి
పగవానిపొగడెడు పఁదవుగాన
మగపాటి పొకార్చి మానంబుఁదూలి
భీతిల్లి వెసఁ జెడిప్రేలమగాక
యిట్టిమాటలు శూరులేల పల్కుదురు
సూరులకిట్లేల చొప్పదునయ్యొ 260
కొమరొప్ప మాప్రాపుఁ గోరినవెనుక
పందమాటలు మగపాటియేనీకు ''
అనియిట్లు ఘటికుని నాడుటఁజూచి
సూదిముఖుండంత శూరుఁడైపలికె,
''వలదుమైరావణ! వనచరసేన
యేఁగతి నున్నదోయిట్లాడనేల

ఘటికుని నూరక కారింపనేల
వలనొప్పనేఁ బోయివచ్చెదఁజూచి ''
అనవుడు రావణుండత్యుగ్రగతిని
ముదమొప్పఁగా సూదిముఖుదెసఁజూచి
'' వానరసేనెంత వాయుజుండెంత
అరియంతనూరకె యడలుచున్నారు
మదిలోన వెలుఁగని మంగలముఁజూచి
పెనుపొందశునకంబు బెదరినయట్లు
ఘటికునిమాటకుఁ గలఁగెదవీవు''

—: సూదిముఖుని డంభోక్తులు :—

[1]అనగ సూదిముఖుఁ డత్యంతగర్వమున
బలువడిదర్పించి బాహాస్ఫాలించి
'' వినవయ్య రావణ! వీరపుంగవుడ!
వలనొప్ప నెఱుఁగవా నా బాహుబలము
దివిజులనరిదఱఁ దెగటార్చినాఁడ 270
నమరలోకంబెల్ల నల్లాడఁజేసి
యమరేంద్రునరకాల [2]నణఁచినవాఁడ
నోనరనంబుధులెల్ల నొకచేతఁజల్లి
మత్స్యకూర్మంబుల మాల్లాడినాఁడ
కుధరంబులేదును గుదగ్రుచ్చి మేన
వనమాలపేరుగా వడిఁ బేర్చి దాల్చి
యానందలీలల నాడెడువాఁడ
గానని[3]నిప్పుడు మాఱుగలదె నాశక్తిఁ

[1] అనవుడు సూదిముఖుండతి గర్వమునను. [2] నాడిన. [3] యిప్పుడు.

పరికించిచూడుము పవనజావలన
నాభయంబునులేక యతనివాలంబు
నవలీలగాఁగ నేనదరంటఁ బొడిచి
రయమునఁజెండాడి రాజులఁదెత్తుఁ
గాదేని మరినేలఁ గన్నంబువెట్టి
యెఱుఁగకుండఁగఁజొచ్చి యిన కులోత్తముల
నెఱయంగఁ గొనివచ్చి నిన్నుమెప్పింతు"
అనిభీకరములాడి యతఁడంతఁగదలె.

—: సూదిముఖుఁడు వాలంపుకోటదరిఁజేరుట :—

కొమరొప్పవాలంపు కోటకుఁజేరి
యతిభయంకరమైన యాకోటఁజూచి
దాఁటిపోరాదని తనలోనవగచి
బయలుఁబొడిచినను బాహ్యమౌననుచు 280
నేలఁగన్నముఁబెట్టి నెఱివిచారించి
యరువదియోజనాలటఁ గ్రిందఁద్రవ్వి
పొలుపొందముక్కునఁ బొడిచెనాక్షణమె.

-: సూదిముఖుఁడు తన ముక్కును బోగొట్టుకొని
మైరావణునితో మొఱవెట్టుకొనుట :—

పటుతరవాలంబు పొటుకునఁదాఁక
ముక్కువిరిగినవాఁడు మొఱవెట్టుకొనుచు
సురసురస్రుక్కుచు సొంపెల్లఁబొలిసి
నెత్తురుగారంగ నేలవ్రాలుచునుఁ
బ్రాలుపొందనానరభోజకు నెదుర

నిలిచిన నాతండు నివ్వెరగంది
చూచి మైరావణు నూదిముఖుతోడ
యిదియేమిచిత్రమో యిట్టి కార్యంబుఁ
జెప్పు[1] మెట్లన్నను జేరియంతయును
సాంపారవలికె నానూదిముఖుండు
" నెఱిఘటికునిమాట నిక్కంబు దేవ!
కోటదగ్గఱపోయి కొమరొప్పఁజూచి
[2]వడినెక్కఁబోయిన వజ్రపంజరము
(నంబరమునదాఁట నలవిగాకున్నఁ)
(గరమర్థితో నేలఁ గన్నంబు వెట్టి)
(వరసతోఁదుత నఱువది యోజనములు)
త్రవ్వియాక్రిందట దర్పంబుమెఱసి
ముక్కునఁబొడిచిన ముదమొప్పవాయు
పుత్రువాలము తాకి పోయెనాముక్కు."
అనవిని రావణుండతివిస్మయమున
ఘూర్ణిల్లుముఖమునఁ గోపంబులెసఁగఁ
జింతించి చెక్కిటఁ జెయిఁజేర్చివాఁడు,

290

—: మైరావణుఁడుపాయాంతరములనాలోచించుట :—

ఏయుపాయంబుల నినకులోత్తములఁ
గానిపోదునని మరికొంత చింతించి;
ఇదియేలఁగైకొంటిఁ నీదశకంఠుఁ
బనియేలఁగైకొంటిఁ బవననందనుని
నేగతినణఁగింతు నేమిసేయుదును"

[1]యేర్పడువన్న. [2]వడినెక్కి నలవిగాదావజ్రపంజరము.

అనియిట్లు భావించి యసురవల్లభుఁడు
తనమదిలోపలఁ దల్చె నొకమాయ.

—: మైరావణుఁడు విభీషణుని యాకారంబునుదాల్చి
కోటవద్దకుఁజనుట :—

అరయ వారలఁబంపి యావిభీషణుని
యాకారమెంతయు నలవడఁదాల్చి
[1]యాదఱఖేదింతు నపలీలగానుఁ
[2]దక్కి నదాన్ల సాధ్యంబుగాదివుడు
అనిబుద్ధిలోపల నటసంతసిల్లి
కపటవేషంబునఁ గరువలిసుతునిఁ
జేరంగఁజనుదెంచి చెలిమికొనర్చి
యత్యంతదయతోడ ననెనొక్కమాట. 800

—: మైరావణుఁడు హనుమంతుని మోసగించుట :—

"రావయ్యపవనజ! రమ్యచారిత్ర!
అలరావణునిచేత నవమానమంది
లంకవెల్వడి వచ్చి రాఘవేశ్వరుని
శరణువేడిన వనచరులెల్లఁగూడి
యితనిఁగావఁగ నేరదితడు రాక్షసుఁడు
వలదన్న, నావేళ వాయుతనూజ!
అభయమిప్పించిన యాత్మబంధుఁడవు
ఉపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారమేది
సేయుంగదలఁచిన సృష్టిలోపలను

[1] ఖేదపఱ్చెదను. నాశనమొనర్చెదను. [2] తక్కినవారిని నాసాధ్యంబు .... [3] పెనగొంచి.

భాగ్యవంతుండని పలుకు[1]టఁజేసి .
నీ సరంగఁజేసిన యుపకారమునకు
నెలమిఁబ్రత్యుపకారమేఁజేయఁగలఁటిఁ
దసరనేఁటుగాన ధన్యుండనైతి
వెలయంగనామాట [2]వినవయ్యనీవు
ఒనరంగనెగ్గుగా నూహింపవలదు
[3]నీయెడఁబొంకను నిజమైనమాట,
ఎడనైనకార్యము నెఱిఁగింపకున్న
బంధుఁడు[4]వాఁడౌనే పగవాఁడుగాని
యీమహాకార్యంబు నెఱిఁగింపరాదు
కానఁజెప్పెద నొక్కకార్యంబు వినుము 310
నిన్నుఁ బిలుపించి నాడీకులోత్తముఁడు
యేమికార్యమునకో యెఱుఁగముకాని
రామసౌమిత్రులు రాజులుగాన
నవుగాములెఱుఁగక యాడుచుండుదురు
నిర్మలజ్ఞానివి నీయట్టివాఁడ
[5]డగునకొండెములాడ ధర్మాత్మ నిన్ను
అనియిట్లునీయెడ నాడినమాట
విందురు యవుగామి వివరంబులేక
కానరాజులకును గలదె ధర్మంబు
తుదనీవొకఘనుఁడయు తొంగిఁజాలు
నేఁబోయియాపని యిట్లుగాదనుచు
భానువంశజులకుఁ బరగంగఁజెప్పి

[1]కురుగాన. [2]వినవలశనేని. [3]నియ్యెడబొంగకకనిజమునుగల్ల. [4]గాండతండు.
[5]తనరకొండెమునకుధర్మరాజుండు.

మెవసిన్నిక్షిరంచి మేలుఁగ్గైకొందు."
అనవుఁడా హనుమంతుఁడాశ్చర్యమంది

—: హనుమంతుఁడు మైరావణుని వార్తలనువిని చింతించుట :—

యిదియేమిరాజులి [1]ట్లైలపంపుదురు
తలఁప నీకార్యంబుఁ దగవిభీషణుఁడు
నాకేలయెఱుఁగించు నరనాథవరులు
యేమిచింతించిరో యెట్లెఱుఁగవచ్చు
[2]కానిమాటలుఁజెప్పఁ గారణంబేమి."
అనియిట్లుచింతించి యాత్మలోపలనుఁ 320
బవనతనూజుండు భయమునునొంది
తలవాలమప్పుడు తగనుజ్జగించి
కొనివచ్చియొకకొల్వు కూటంబుఁజొచ్చి
మదిలోన బెగడుచు మారుతాత్మజుఁడు
పరఁగంగ నాతపఃఫలమునెట్టిదియో
కాక రాజులకు నేగతిపుట్టగలదో
వినరానిమాటలు [3]వినివిస్మయమున
నూరకేపోరాదు యుర్విలోపలను
నీయభియోగంబు యేలసిద్ధించె"
అనియిట్లుమదిలోన నతిభీతిఁబొంది
తలపోయుచుండె నాతరుచరేశ్వరుఁడు

—: మైరావణుఁడు మాయాబలముచే దాశరథుల నపహరించుట :—

అంత మైరావణుండానంతమొంది

---

[1] బెల్లపుని....... దురు. [2] (యనియొని తనికి నాకిరంబు...... చెప్ప కారణంబేమి)
[3] యాలవినివిస్మయొరుగ.

తనపని సిద్ధించెడడ వేటికనుచుఁ
గడఁగిరాజులుయున్న కడకేఁగుదెంచి
యాపథయుక్తుఁడై యల్లంతనున్న
సౌమిత్రిఁబొడగాంచి చతురుఁడై యపుడు
దవ్వులనిలుచుండి తనమాయ మెఱసి
దృష్టిబంధనములఁ దెఱఁగొప్పఁగట్టి
తనబంధనంబునఁ దానుబంధనముఁ
గదలకుండగఁగట్టి కాకుస్థకులుల 380
మదినొక్కవాకట్టు మంత్రయంత్రముల
ప్రాణబంధంబునఁ బరగనిద్దఱనుఁ
దరలకుంటఁగఁగట్టి తదనంతరంబు
నరయంగఁదనచేతికనువుగాఁజేసి
మఱియునచ్చోటన మంత్రణముచేసి
కరమర్థిసేనలో గలభఁబుట్టించి
యెనయంగరాజుల నెత్తుకఁబోయి
వనజనాశముఁజొచ్చి వలనొప్పనిలిచి
జలచరసుతుతోడ జయమనిచెప్పి
చలమునజలనిధి సాధించిపోయి
కడఁగిలంకాపురిఁ గరమర్థిఁజొచ్చి
మహినొప్పనొకయుక్క మందసంబుననుఁ
జక్కగారాజుల జతనంబుఁజేసి
కొమరొప్పఁబాతాళగుహలోనుదాఁచి
తననివాసముఁజొచ్చి తద్దయునుండె.
"సేననుననుడించి చింతింపకట్లు
హనుమంతుఁడెటుఁబోయె ననివిచారించి
యులరదిక్కులనెల్ల యార్వలివియేమి

యీ మొనలిదియేమి యీ మూకలేమి ''
అనుచుసుగ్రీవుండు నాశ్చర్యమందె. 340
అనయంబు పవనుజుం డా రవంబులను
వినిమనంబున మహావిస్మయంబంది

—: హనుమంతుఁడు రాజులఁగానక చింతించుట ;
సుగ్రీవుఁడు హనుమంతుని మందలించుట —

'' కపటరక్కసుండేమి కార్యంబుచేసె
నేనేలఁదొలఁగితి నేగతివాలి ''
అనిభయంబుననొంది యాందోళపడుచు
మెల్లననే తేర; మిహిరనందనుఁడు
హనుమంతుఁబొడఁగని యతివేగవచ్చి
'' తగునయ్య! యిదేమి తరుచరనాథ!
యెందుఁబోయితివిటు నిదినీకుఁదగునె
కటకటా! ధర్మమే! కరువలితనయ!
బుద్ధినిమఱసించి భూవల్లభులనుఁ
గొనిపోయనోగాక కుటిలదానవుఁడు
వెలయ నీపాటెల్ల వ్యర్థంబుగాదె
రావయ్యపోదము రాజులకడకు.''
అనుచుసుగ్రీవుండు నంజనీసుతుఁడు
మాటలాడుచు రాజమార్గంబుఁజేరి
పొలుపొందరాజుల పోకడఁజూచి
రవిసుతుడెంతయు రభసంబుతోడ
వాకిత్తయేద్వంగ వాయునందనుఁడు

—:హనుమంతుఁడు కోపముచే విభీషణునిపై నాగ్రహపడుట :—

కోపంబు వగవును గోరి[1] పెంపొంద — 350
నావిభీషణుఁబట్టి యదరంట వేసి
[2]వాలంబు మెడఁగట్టి వసుమతిమీఁద
నడఁచి[3] చంపెదననుచు నాగ్రహం[4]బొంద

—: సుగ్రీవుఁడు హనుమంతుని శాంతింపఁ జేయుట :—

వాలి[5]యనుజుఁడంత వడినందుఁ జొచ్చి
యందఱు వెరఁగంద హనుమంతుఁ జూచి
యనిలతనూభవ ! [6]ఆగ్రహంబునను
నీనిఁజంపఁగఁ బూననితఁడేమి చేసెఁ
బెనుపొందనీవర్థిఁ బెంచినచెట్టు
విఱిచివేయఁగ నీకు విహితమే చెవుమ
తనర నీవెఱుఁగని ధర్మంబుగలదె
[7]అవనిలో నీకిది యపకీర్తిగాదె
[8]తప్పనుఁదెలియకఁ దగునె యిటుసేయ"
అనహనుమంతుఁడు [9]యర్కజుఁజూచి

—: హనుమంతుఁడు విభీషణునిఁ బలుతెఱంగుల నిందించుట :—

" లంకవెల్వడివచ్చి రాఘువేశ్వరుని
(శరణు వేడుచు వీఁడు సైన్యంబుఁగూడె)
వీని నమ్మఁగరాదు విడువుమీమాట ;
దనరంగ [10]నేఁడిట్లుద్వార్కానవచ్చె

[1] పెనంగొనంగ. [2] వాలమున. [3] చెప్పదే. [4] బునను, [5] తనూజుండు. [6] ఆగ్రహావు. యిలలోననిరెద్ది. [8] తప్పకాయనియాజ్ఞ. [9] అంగదు. [10] నెటిదిదార్కొన వచ్చు.

నాఁడునువీనికై నరనాథువరులఁ
బలుమాఱు వేఁడిన బలమెల్ల నాకు
నన్నియుఁడలకూడ నపకారమునకు 360
[1]దోషకారియుఁగొన్ని దుర్భాషలాడి
మిథ్యాపవాదంబు మేదినీశ్వరుల
[2]తలఁడడవుచుఁగొన్ని తగనాకుఁజెప్పి
బంధుకృత్యంబున భయముఁబుట్టించి
యుండకపొమ్మని యుక్తులుఁజెప్పి
కోమరొప్ప వాలంబు కోట[3]దింపించి
[4]నేఁదొలఁగఁగఁజూచి నీతికిఁబాసి
పగవారిఁగూడిన పాపకర్ముండు
రాణివాసద్రోహి రావణానుజుఁడు
కానఁజంపెద వీనిఁగరుణఁజేవిడిచి."

—:సుగ్రీవుఁడు విభీషణుని న్యాయవర్తనమును దెలియఁజెప్పుట:—

అనిన సుగ్రీవుండు హనుమంతుతోడఁ
"దనబ్రదుకుకొఱకుఁ దనవారిఁబాసి
[5]పరగునరాజుల శరణనిచొచ్చి
మర్మములెఱిఁగించి మహియెల్ల నెఱుఁగఁ
[6]గూర్మిమనజయముఁ గోరెడువాఁడు
తలఁచునే ద్రోహంబుఁ దలపోసిచూడ
[7]యెఱిఁగియుఁజేసిన నిందేలయుండు
నటుగాన వృత్తాంత మడిగెదనతని"
ననుచు దగ్గఱవచ్చి.యావిభీషణుని

అపకారమరికొన్ని దుర్భాషలాడి. [2]తలదవిడ్డోళ. [3]దిపించి. [4]నెనుతోలఁ
[5]చెలువొంద. [6]గొమరొప్ప. [7]యెరుగక.

గనుఁగొని పలికె నాకపికులోత్తముఁడు 370

—: సుగ్రీవుడు విభీషణునివలన మైరావణుని మాయల నెఱుంగుట :—

" ఎసఁగ రాక్షసమాయ నెఱుఁగుదువీవు
మారుతియాడిన మాటలన్నియును
వింటివే పౌలస్త్య! వివరంబుగాను
నిట్టికార్యముమఱి యెవ్వఁడుసేయు"
ననినవిభీషణుండపుడిట్లులనియె,
" ఆపరంజ్యోతియే యైన రాఘవుని
పాదసేవకుఁడనై [1]బ్రదుకుటకొఱకు
[2]అరయనన్నుఁగూడ నటువీడివచ్చి
[3]సరగున రఘురాము శరణంబుఁజొచ్చి
యీపాపములుసేయ నిదినాకువశమె
యిందెయుండెదగాని యెందుఁబోయెదను
నిట్టికష్టపుచేత లేలచేసెదను
దొల్లి మైరావణుతోఁ జిన్ననాఁడు
కూడియుండఁగ మహాకుహకబుద్ధులను
నరయఁగానేర్చె [4]వాఁడతియుక్తిశాలి
మాయవాఁడటుగాన మైరావణుండు
నాయాపుఁగైకొని నమ్మించిచొచ్చి
యిట్లుసేయఁగ నాకునిన్నియువచ్చెఁ
బటుశక్తి రాజేంద్ర! పరఁగమాయా-
కొనిచనియనో శోక కొసరమిలేక

---

[1] బ్రతికడిశారకు. [2] అరయున్ని నిహాపరసాధనంబనుచు. [3] చేశా ని.ం వాడు తెపంతశాలి.

తనపాలిదైవంబుఁ దనపాలిగురువుఁ
దనపాలిటిస్వామిఁ దప్పనాడినను
దలవెక్కు వ్రక్కలౌ [1]దరలు బ్రాణములు"
అనవుండు హనుమంతుఁడతనిమాటలకు
వినివిస్మయంబంది వివశుఁడై తెలిసి

—: హనుమంతుఁడు విభీషణుని మాటలనువిని వాపోవుట :—

అతిదుఃఖమును బొంది "హా"యని రేఁడ్చి
"యక్కట! రఘురామ! అవనీశతిలక!
పాపసంహారకా! పరమాత్మరామ!
వరబాణనిధిరామ! వనజాప్తరామ!
నీకిటు దుర్దశ నేఁడేల వచ్చెఁ
బరఁగఁబండ్రెండేండ్ల బాలప్రాయమునఁ
గౌశికుయాగంబుఁ గరమర్థిఁగాఁచి
తాటకినొకకోల ధరయెల్ల నెఱుఁగ
నేసిన రఘురామ! ఇనవంశతిలక!
తెఱఁగొప్పఁదపసిచే దీవనల్పొంది
జనకుని యింటికిఁ జతురుఁడైపోయి
జనపతులందఱు జయజయయనఁగ
హరువిల్లు విఱిచిన హారామరామ!
వైదేహిఁ బెండ్లాడి వడినీవురాఁగఁ
బరశురాముఁడువచ్చి పవనవేగమున
[2]నడ్డగించినవేగ నతనిబాగణఁచి
యారూఢమైనట్టి యయోధ్యఁజొచ్చి

[1] తొలఁగు. [2] అడ్డంబువచ్చిన అతనిమదముదీర్చి

పిన్నమ్మ కైకేయి ప్రియము లేకున్నఁ
దల్లి దండ్రులయాజ్ఞఁ దలమోచుకొనుచు,
నడవులకరుగుచు [1]నఖలమునులకు
నభయంబులిచ్చిన హోరాఘవేంద్ర!
ఖరదూషణాదుల ఖండించినట్టి
ఓరాఘవేశ్వర! ఓరామచంద్ర!
నిర్మలసుజ్ఞాన! నిగమస్వరూప!
అరయంగఁదిమిరంబులణఁచినయట్టి
[2]రవికియునహితమేర్పడిన చందమున
రాక్షసాంతకుఁడౌర! రణబలోద్ధామ!
పరమాత్మ! నీకునీపాటువాటిల్లె
నేమని వగతు నేనేమి సేయుదును
నని పెక్కుభంగుల నావాయునుతుఁడు
తలపోసి తలపోసి తద్దయువగచి
పోనాడితిని రామభూవర! నిన్ను
. నెల్ల రాణువతోడ నేర్పడనిలిచి
కరమర్థిఁ బోరాడఁ గలఁడెయొండొకఁడు
నవనిజతోడ మాటాడినయట్టి
మాటలబీరంబు మడిసె నన్నియునుఁ
గామరొప్పరావణుకోర్కె సిద్ధించె '' 400

—. అంగదాదులు హనుమంతునకు ధైర్యముం జెప్పుట :—

ననియని పలుమాఱు నలయుచుండఁగను
నంగదాదులు వచ్చి యనిలజునెత్తి

---

[1] అఖిలమునివరుల. [2] రవికిహిదుంబు మార్పడినచందమున. [3] దుర్దిశ.

యేల వగతువయ్య యితరునిభంగి
వగచుటకార్యమే వాయుతనూజ !
నీవిట్లు వగచిన నిందెవ్వరైనఁ
తలపోసి చూచిన దక్షులున్నారె
నీవింతవగతువే నిజశక్తి మెఱసి
రామచంద్రులఁ జూడ రణభూమియందు
నీవె కార్యంబులు నిలువఁబెట్టితివి
పరఁగ వానరసేనప్రాణమెత్తితివి
తరుచరసేనకుఁ ద్రాతవునీవు
యీలంక మారఁబు లీవెఱుంగుదువు
పొలుపొందరాజులపోకడ వినినఁ
బలుదెఱంగుల సేనభగ్నమైపోవు
భానుండులేని భూపట్టంబుకరణిఁ
జంద్రోదయము లేని శార్వరిభంగిఁ
బతిలేనిసతిభంగి ; పార్థివరహిత
మైననుఁ గార్యంబుల ట్లుండగాను 410
జెలఁగివారధి దాఁటిసీత నమ్మించి
తెఱఁగొప్ప సేనలఁ దెచ్చి చేర్పించి
మాయల మాటల మరికోలుపోయి
తావ్యర్థమైపోమెఁదరుచరేశ్వరుఁడు
అనినిన్నుఁబలుకుదురఖిలదేశములఁ
బోరిబోరిజానకి పొలియునంతంత ''
అనిప్రియమొనరింప నావాయుసుతుఁడుఁ
దెలిసియంతటలేచి ధీరుఁడై నిలిచి
'' నాకుమోసము[1] లేదె ననుమోసపుచ్చి

[1] గలదె.

యుండక పొమ్మని యుక్తులఁజెప్పి
క్రూరుఁడై రాజులఁ గొనిపోయినాఁడు
నేవానిఁజంపెద నిజశక్తి మెఱసి
కొండలలోడాగి గుహలఁజొచ్చినను
నమరఁబాతాళంబు నందు కేఁగినను
నరయ నాకాశంబు నకునైనఁబోయి
మఱియుబ్రహ్మాదుల మరుగుఁజొచ్చిననుఁ
బ్రాభవంబున వానిఁబట్టి ఖండింతుఁ
గాదేని జగములఁ గరములఁబట్టి
ధీరతనొక చీర తెరనెత్తినట్లు
శకలింతుఁ ద్రిదశులు భీతిల్లి వణఁక
నక్షత్రములు క్రుంగ నగములుఁ గ్రుంగఁ
బెడచేత మిన్నొక్క పెట్టునఁజఱతుఁ
జెలఁగి బ్రహ్మాండముల్ చెల్లఁబోరాడి
తెత్తు రాజులనెన్ని తెఱఁగులనైన
మఱినాకసాధ్యంబు మహిలోనఁగలదె"
అనితనమదిలోన నాటోపముననుఁ
బవనతనూజుఁడు బాహాప్పళించి
"కఱకురాక్షస మాయకానంగరాదు
[1]యాపురికినిద్రోవ యదియెందుఁబోవు
నెరయవిభీషణ! నీవెఱుంగుదువు
పౌలస్త్య! చెప్పుమాపరఁగంగనాకు"
ననిగారవంబున[2]నంజన్యాసుతుఁడు
[3]అడుగ విభీషణుఁడాతనిఁజూచి. 420

---

[1] ఆపురమునకుద్రోవ. [2] నతనిగారవించి. [3] అడిగిన.

—: విభీషణుఁడు హనుమంతునకుఁ బాతాళలంకకుఁ బోవు మార్గమును జెప్పుట :—

"కొమరొప్పనల్లదే కొలనులోపలను
నలుఁబొంద[1] లేతవనజములు రెండు
నలువొప్పనున్న నాళంబుఁ జొచ్చి
పోవయ్య లంకకు భువనైకవీర !"
అనవుఁడు హనుమంతుఁ డానాళవీథిఁ
జనఁ జొచ్చె నటఁ బోయి చనిచని యెదురఁ
గనియె నుగ్రాకారు ఘనబాహుబలుని 48
వాఁ డంతఘర్జించె వారధుల్ కలఁగ
నతిభయంకరముగా నట్టహాసంబుఁ
జేసిన మారుతి చెదరకపోవ

—: మత్స్యవల్లభమరుత్పుతుల యుద్ధము :—

"ఎందుఁబోయెదవోరి ! యింకనా యెదుటఁ
జిక్కితి" వనవుఁడు చిరునవ్వు నవ్వి
కరువలిపుత్రుండు కై[2]కొకవానిఁ
బెడచేత వేసిన భీతిల్లి [3]మిగులఁ
దెలిసి వాఁడప్పుడు ధీరుఁడై నిలిచి
వలనొప్ప హనుమంతు వక్షంబుఁ బొడిచె,
వాయునందనుఁడంత వాలంబుఁ జాఁచి
పెట్టుకొన్నంతట భీతిల్లి యతఁడు
తనర హనూమంతుఁ దనువునొప్పింప
నాగ్రహంబున వాని నదరంటఁ బట్టి

[1] శీతల జలమ్ములు. [2] కొవకపోవ. [3] మగ్గి.

వేసినవాఁడంత వివశుండుగాఁగ
నంజనీసుతు దేహ మలమి పట్టుటయు
వానిహస్తంబును వడిఁద్రోసెనంత
ద్రొబ్బినవాఁడంత దొలఁగకపిలిచి
పోరాడిరిద్దఱు భువనంబుగ్రుంగఁ
బాతాళలోకంబు బలువడిఁగలఁగ
[1]శీతాంశుభానులు చీకాకుపడఁగ 440
మలఁగక నక్షత్రమండలి వణఁక
నష్టదిగ్గజములు నతిభీతినొంద
నిరువురుఁదమలోన నిట్టుబోరాడ
నలయకమదిలోన హనుమంతుడంత

—: హనుమంతుఁడు మత్స్యవల్లభుని పరాక్రమమునకు నాశ్చర్యపడుట :—

నాతనిభుజశక్తి కాశ్చర్యమంది;
చలముననాతోడ సరిఁబోరెనితఁడు
[2]వీఁడెవ్వఁడో వీని వృత్తాంతమెల్ల
[3]నరయకపోరుట యదిబుద్ధిగాదు
కణఁగి ముందట రాచకార్యంబుకలదు"
అని నిశ్చయముఁజేసి యతనితోననియె.

—: హనుమంతుఁడు మత్స్యవల్లభుని వృత్తాంతమడుగుట :—

"[4]రావోయి! నాతోడి రభసంబుమెఱసి

[1]చంద్రసూర్యాదులు. [2]పెరెవ్వఁడోగాక వృత్తాంతమెరిగి. [3]అలయక. [4]రారోయి.

[1]యేకాంగివై పోర।నేమి కారణము
మెవ్వని బంటవు యేదినీ పురము
తనరంగ నీతల్లి దండ్రు లెవ్వారు
నీపేరుఁ జెప్పుమా [2]నిజముగా మాకు"
నన జలచరసూనుఁ డనిలనందనునిఁ
గనుఁగొని పలికెను [3]"గర్వంబు మెఱసి
"పేరును బురమును బేర్కొ[4]యడుగ
సమయమా యీ వేళ సమరంబులోన"
ననిన హనుమంతుఁ డతని మాటలకు 450
వెలయంగ మదిలోన విస్మయం బంది
"ఎదురుతన్నెఱుఁగక యేకాంగి యిట్లు
దగఁ బోరుటయు వీరధర్మంబు గాదు,
అటుగాన నొకమాట కమర నుత్తరముఁ
గరమర్థితోఁ జెప్పు కపటంబు మాని"
యనవుడు విని నవ్వి హనుమంతుతోడ
మనమారఁ బలికె నా మత్స్యవల్లభుఁడు

-: మత్స్యవల్లభుఁడు తన జన్మవృత్తాంతముఁ జెప్పుట .—

"వినవయ్య నా కథ వృత్తాంత మెల్లఁ
బొలుపొంద నా వాయు పుత్రుఁడై నట్టి
హనుమంతుఁ [1]డనఘాత్ముఁ డరయ మా తండ్రి
[5]తెఱఁగొప్ప జలచర తిమియు మా తల్లి
పాతాళలంకకుఁ బతియైన వాఁడు
మమ్మేలునాతఁడు మైరావణుండు

[1]యొ...గి. [2]నిత్యంబు. [3]మార్గంబు. [4]దనకు...డ. [5]చెలువొంద తిమియును జలచర మాతల్లి.

వలనొప్పనను మత్స్య వల్లభుఁ డద్రు
హనుమంతు పుత్రుండనటుగాననన్నుఁ
గెలువకపోరాదు గెలిచిన పిదప
నీవునీదెస కేఁగు నిఖలైకవీర!
అనవుండు హనుమంతుఁ డాశ్చర్యమంది
"వాయుజుఁడేయూరు వనితయేయూరు
పొలుపొంద హనుమంతు పుత్రుండనుచు
బొంకుచున్నాఁడవు పొసఁగదీమాట
పరఁగ [1] వాయుసుతుఁడు పటుబ్రహ్మచారి
[2] కలదె బొంకితివిట్లు గపటమార్గమున"
(ననవినియతఁడంత హనుమంతుకనియె) 460
"బొంక నాకేటికి పొలుపొందనాదు
జన్మప్రకారంబు [3] సరసతవినుము
శ్రీరాము పంపునఁ జెలఁగివాయుజుఁడు.
వెలయంగ జానకి వెదకేటికొలకు
పొలుపొందలంకకుఁ బోయేటియపుడు
[4] చెలఁగియంబుధిదాటఁ జమటక్రమ్మఁగను
[5] నరయఁజెమటఁబుచ్చి యంబుధిఁ వైవఁ
దిమియనుమీనంబు తెలఁగొప్ప [6] మ్రింగె,
మ్రింగిన [7] మీనంబు మేలుకడుపున
మనవారఁబుట్టిన మత్స్యవల్లభుఁడ
నేవీని పంపున నిందున్నవాఁడ
ననహనుమంతుండు నాత్మలోపలను
వానిమాటఁకును వడిసన్నుతిసిల్లి

---

[1] హనుమంతుఁడు బ్రహ్మచార్యుండు. [2] కలరెబొంకితివికాన. [3] చెప్పద. [4] నిధిదాటంగ. [5] అరయంగ నిధిపుచ్చి. [6] మ్రింగ్గ్య. [7] గర్భంబుమీను.

తనసుతుఁడౌ టెఱిఁగి తరుచరేశ్వరుఁడు
కరమర్థివానిపైఁ గారుణ్యదృష్టిఁ
బఱపెనుగడుఁగృపా పారీణుఁడగుచు 470
" నే హనూమంతుఁడ నీవు నా వలన
జన్మించితదిగాన సంతోషమయ్యెఁ
జెలువొందనాపని సేయనోపుదువె"
యనవుండునాతండు నతిసంతసమునఁ
[1]జయ్యన భక్తితో సాష్టాంగమెఱఁగె,
ముకుళితహస్తుఁడై ముందటనున్న
మత్స్యవల్లభుఁజూచి మారుతాత్మజుఁడు
కడఁగి[2]సంప్రీతినిఁగౌఁగిటఁజేర్చి
తెలిఁగొప్ప నతనికి దీవెనలిచ్చె,
తనర వేడుకనున్న తండ్రినిఁజూచి
[3]మత్స్యవల్లభుఁడంత మనమారఁబలికె,
" చెప్పెడేపనినైన సేయనోపుదును "
ననవుండు హనుమంతుఁడా పుత్రుఁజూచి
కణఁగిముందట రాచకార్యంబుకలదు
కాననేఁబోయెదఁగడఁగి రావణుఁడు
మాబుద్ధిఁదప్పించిమము మోసపుచ్చి
యెసఁగంగరాజుల నెత్తుకఁబోయె
[4]నేయుక్తిచేనైననే వానిఁజంపి
తెలిఁగొప్పరాజులఁ[5]దెచ్చుటకొఱకుఁ
బోవుచున్నాఁడను బొలుపొందనాకు
మర్మంబుజెప్పుమా మత్స్యవల్లభుఁడ

[1] జెలువొంద. [2] సద్భక్తిమై. [3] తామసయుక్తుండై, చెలువొందతలుగా. [4] యేయుపయంబునయె. , [5] దెచ్చుదనుగు.

అనవిని హనుమంతుకాతఁడిట్లనియె
[1]సమరోత్సవందును సాహసికుండు
కపటవిద్యలయందు ఘనమైనవాఁడు
అరయనాతనిపురి యజునకునైన
నూరకపోరాదు ఉడురాజుకైన
నెసఁగనీవాపుర మెట్లుఁజొచ్చెదవు"
[2]అదినీకుఁజెప్పితి నతిదుర్గమంబుఁ
జనిచొచ్చి పోవను [3]జతనంబుగాదు
గొపారనాత్రోవయిదె [4]పొమ్మనీవు
చెలగినీపని యెల్లసిద్ధిఁ బొందెడిని
పొలుపొందగామతి [5]పోవుచోనవుడు
తరుచ కేశ్వరనన్ను దలఁచు[6]ముపత్తు"
ననుచు[7]యుక్తులుఁజెప్పి యతివేగముననుఁ
జెలువొందఁజనియె నా జలచరసుతుఁడు

—: మైరావణుఁడు రామలక్ష్మణులను గాళికిబలియివ్వఁ
బ్రయత్నించుట :—

అక్కడ దనుజేశుఁడతిసత్వముునను
నామహారాజుల నామహాశక్తి
కరయఁగ బలియివ్వ [8]నాగ్రహంబెసఁగ
[9]నెరయంగఁగ్రొత్తగా నీళ్లుతేవలయు
నన్యులకెఱుఁగింపుటది బుద్ధిగాదు
అనుచుసహోదరి యతివదోర్దండిఁ

[1]సమరోత్సవుండు సాహసకృత్యుండు. [2]అనిచెప్పి త్రోవయతి దుర్గంబు. [3]సమ్మతము కాదు. [4]గానియందు. [5]పోయెయవుడు. [6]వచ్చెదను. [7]బుద్ధులు. [8]వనికాగ్ర మెసంగ. [9]నెరయునదిలోత్స.

బలిపించి వేడ్కతోఁ బ్రియమొనరించి
తనపూర్వవైరంబుఁదలపోయకతఁడు
చెలువొంద మర్మంబుఁజెప్పెనాసతికి
రామలక్ష్మణులను [illegible]జనందనుల
భద్రకాళికినేఁ[illegible] బలిసేయవలయు
[1]నరయఁగాఁగొత్తఁగా నీళ్లుతెమ్మనుచుఁ
[2]బంపినఁ దనవిధి పంపినయట్లు
బంపిననాయింతి పనిబూనియరుగ
వెలువడిపురవిధి వేగనేతెంచి
ముదమొప్ప మొగసాల ముందట నున్న
కరమొప్ప [3]నొకత్రాసు గ్రక్కున నెక్కి
యాపురద్వారంబు [5]ంతటవిడచి
పరఁగ నలిక్కులు పరికించి చూచి

—: మైరావణుని చేతలకు [illegible]డి వగచుట :—

యతఁడుచేసిన చేతకాత్మలోవగచి
[6]కన్నీళ్లుకారంగఁ గాంత చెక్కటను
" వీఁడేలగర్వించె వీనిరాజ్యంబు
పోవలయునో కాక భోగంబులకట!
ఆసుభామందిర మణఁగెనో కాక
వడినంత్యకాలంబు వచ్చెనో కాక 500
కాకున్న నేఁడేల కమలాప్తకులుల
బాలుపొందనిటుఁ జంపు బుద్ధేలపుట్టె
కపటవిద్యలచేతఘనులి నిద్దఱిని

[1] నరయునదిలోఁ గ్రొత్త నీళ్లుతెమ్మనుచు. [2] పెంపునతి. [3] త్రాసు. [4] నాత్రాసు.
[5] యాపుడు వెడలి. [6] నిలిచి కన్నీళ్లు కాంత చెక్కిటను.

నణఁగించఁ దెచ్చెనో యనదలఁజేసి
[1]యీ రాజపుత్రులకిట మరణంబు
అక్కట! కానోవునది నిశ్చయంబు
గాక రాఘవులకుఁ గలదెమరణము
వాయునందనుఁడును వనజాప్తకులుల
వెదకంగరాఁడేల వెలయ[2]నీపట్ల"
ననియిట్లు బలుకుచు నశరీరివోలె
మోటికిఁబోవుచు నిట్లని పలికె,
"ఇట్టి మహాత్ములకిట్టి దుర్దశలు
[3]వాటిల్లుచున్నవి పరులెంతవారు
పోలుపొందనీ[4]రేడు భువనంబులెల్లఁ
బాలింపుచున్నట్టి భానువంశజుల
దీనులుగాఁజేసి తెచ్చినాడితఁడు
కరకురక్కసు మాయఁగానంగరాదు
యెఱుఁగంగఁబోరాదు యినకులోత్తములఁ
బెఱఁగొప్ప వెదకంగ దిక్కులేదయ్యొ
విరయ నీవిధి గెల్వ నెవ్వరి[5]కైనఁ
దరముగాదను మాట తథ్యంబు నేఁడు
యిఁకమీఁద రాజులకెవ్వరు దిక్కు
తనుతనకు దిక్కు తగమాలినట్లు
మనువంశజులు దిక్కు మాలిరో నేఁడు"

—: అంజనేయుఁడు దోర్దండిని సంధించి రామలక్ష్మణుల వృత్తాంతమునుఁజెప్పి తన నిజరూపమునుఁ జూపి నమ్మించుట —

అనియిట్లు పలుకుచు హా! యని యేడ్చి

---

[1]యీ రామలక్ష్మణుల. [2]నిట్లనుచు. [3]పాటింపుచున్నవి. [4]నీకిటు. [5]వశమా.

దైనంబుఁద్భూఁచుచు దగ్గఱవచ్చు
నాసమయంబున నంజనీసుతుఁడు
తరుణిమాటలువిని తాసంతసిల్లి
దగ్గఱవచ్చి యాతరుణికిట్లనియె
'నింతిరో! ఒకమాటయిప్పుడేమంటి
మహిపతులకు దిక్కుమాలెపొమ్మంటి
నీసుతునకుదిక్కు నెరయలేదంటి
నెరయరాజులకును నీతనూజునకు
దిక్కునేనే నమ్మి దివిజులుసాక్షి
వారెవ్వరెఱుఁగింపు వనజాక్షి! నీవు.''
అనవుండు దోర్దండి యతనివీక్షించి
'' ఎందుండి వచ్చితి వెవ్వఁడవీవు
..ందుల కేతేర నేమిగారణము
కోతిరూపులవారు కుశలవాక్యముల
నేనోటఁ బలుకుదురిదికొ..నాకు 620
నీవెవ్వఁడవు..రి నీ..బేరేమి
యెవ్వనిపనిబూ.. యిటకువచ్చితివి
..ఱుఁగింపు'' మనవుఁడు యీ తెఱంగెల్లఁ
జెప్పిన దోర్దండి చిత్తంబునలర
'' నింతిరో! వినవమ్మ యినకులోత్తముల
మాయలననఁగించి మైరావణుండు
కొనివచ్చియున్నాఁడు కువలయేశ్వరుల
నరయవచ్చితి నేను నంజనీసుతుఁడ
నతివరో! నాపేరు హనుమంతుఁడండ్రు ''
అనవుండు దోర్దండి యతిసంభ్రమమున
''వానరోత్తమ! నీవు వాయునందనుఁడ

వనుమాట నేనమ్మ నలర నీరూపుఁ
జూపవే యనవుండు సొంపుదీపింప
హనుమంతుఁడంతయు నాకాశమెల్లఁ
బెరిగిచుక్కలు మొల[1]పేరులుగాఁగఁ
బ్రియమంది దోర్దండి పేర్మియల్లున్న
హనుమంతుఁగొంకయాడి యాత్మలోనమ్మి
మఱియుముప్పదిరెండు [2]మణుగుల బరువు
పెంపారఁదగు కాలఁ బెట్టినయట్టి
సంకెల బరువుకు సైఁపక యింతి 530
[4]బ్రతిమాలిదానిని భగ్నంబుఁజేయు
మనవుండు హనుమంతుఁడా సంకెలపుడు
వామహస్తంబున నడినుగ్గుజేసి
వనితతో నిట్లనె వాయునందనుఁడు
" నీపతిపేరేమి నీకుఁబేరేమి
నీ నత్తకడ వేమి నీసంకెలేమి
. నీసుతునకునైన నిర్బంధమేమి
చెప్పుమేర్పడనన్న శ్రీరాముదూతఁ
గనుఁగొని రాక్షసకాంత యిట్లనియె.

.: దోర్దండి హనుమంతునకుఁ దనవృత్తాంతమును దెల్పుట :—

వినువాయునందన! విశదంబుగాఁగఁ
జెలఁగిమైరావణు [5]చెల్లెలు నేను
(దోర్దండినాపేరు దుర్వారశౌర్య!)
కరమర్థినాపతి కాలదత్తుండు

---

[1] పూసలు. [2] మణుగులబరువు. [3] జాలక. [4] ...లుపొందయిదివిరిచి పారవేయవయ్యా.
[5] చెలియదోర్దండి.

4

[1]తనరంగమాయుందు దైవంబు కృపను
సుతుఁడొకఁడు జనించె సూర్యసన్నిభుఁడు
నీలమేఘుండను నిత్యశౌర్యండు,
మైరావణునకును మాతంగివలన
నుదయించె నొకకన్య యుత్పలనేత్రి
వలనొప్పగా రూపవతియనుపేర
నది పుట్టినప్పుడే యశరీరి పలికె 540
"వలనొప్పనీయింతి వరియించినట్టి
యాతఁడే యీలంకకధిపతి యనుచు
నీలమేఘునకును నీరూపవతికి
బ్రహ్మసంఘట్టన పరఁగంగనిజము"
అని చెప్పి యశరీరి యణ్గేఁగెనంత
మన ముననఁ బెగడొంది మైరావణుండు
నంతకాకారుఁడై యాగ్రహంబుననుఁ
గోపించియప్పుడు కొలువులోనున్న
[2]సుతునకు సంకెలు జోడించెనపుడు
సుతుకాళ్ల సంకెలఁ జూడంగలేక
చెప్పితిఁబ్రియములఁ జెలువార నేను
తోడఁబుట్టిననన్ను దుష్టుఁడై వాఁడు
కోపించిసంకెలఁ గొమరొప్పఁబెట్టి
కడవఁ జేతికినిచ్చి కష్టమార్గమునఁ
బనిపంపు [3]సేయించుఁ బవనతనూజ!
నీవు ధర్మాత్ముఁడొ నీతిమంతుఁడవు
నినుఁజూచినప్పుడే నిక్కమై కవీర!

---

[1] తమయిరువురువలన. [2] కొంతుని పట్టనకడిది కోపమున ధృతి బాసి తెగజూచి తివిరి యున్నంత. [3] సేయుందు.

పరఁగంగనాతపః ఫలమెల్లఁబండె
సంతోషమయ్యె నోశాఖా మృగేంద్ర !'
అనవుండు పవనజుండా యింతిఁజూచి

—: హనుమంతుఁడు దోర్దండిని సమాశ్వాసపఱచి
మైరావణునిగుఱించి వివరములనడుగుట :—

నీవేల వెఱచెదు నీపుత్రుఁదెచ్చి 550
పాతాళలంకకుఁ బట్టంబుఁగట్టి
పెంపారనాయింతిఁ బెండ్లి సేయింతు
మత్తుఁడై యున్నట్టి మైరావణేశు
జంపుదు దివిజులు సంతోషమంద
రాజులఁగొని తెత్తురభసంబు మెఱయ
నివి నిశ్చయంబని యింతిరో ! నమ్ము
మనుచు ధైర్యముఁజెప్పి హనుమంతుఁడవుడు
" నతివరో ! యొకమాట అరమర లేక
చెప్పుమా²యడిగెద సిద్ధంబుగాను
సఖియరో ! దనుజునిసమయ[1]ముఁజెవుము
మఱియును దక్కిన మంత్రులెవ్వారు
యెవ్వరెవ్వరు వానికిష్ట కృత్యములఁ
జరియించువారల సరగునఁజెప్పు "
మనవుండు హనుమంతు కనియెదోర్దండి

—: దోర్దండి మైరావణుని వృత్తాంతమును
హనుమంతున కెఱుకపఱచుట :—

"పరఁగ నాతఁడు మహాప్రాణుండుఁతలఁప

[1] మెరుగింపు. [2] చెప్పుమునాతొ.

నతవి ప్రాణంబు వింధ్యాద్రిపై నుండు
నేడువాకిళ్లతో నెసఁగుచునుండుఁ
బాషాణముననుండు భ్రమరంబులేదు
నొండొంటిఁ[1] జూడక యొగిఁజొచ్చి వెడలు
నరుదుగానందులో నరుగుచునుండుఁ 560
బెనఁగకుండఁగఁబట్టి పెనచి[2] యోడించి
యొక్కటఁజంపక యుద్ధంబులోనఁ
జావులేదనుమాట సత్యంబునమ్ము
మదిగాక మంత్రులు నతిబలాఢ్యులను
నేవురఁజంపక యేర్పడఁదలఁడు
నీకెదురెవ్వరు నిఖిలైకవీర!
యిట్టి బలాఢ్యుండు ఈరావణుండు
పవనజ! చూచితె పాతాళలంక
రత్నగోపురములు రమణీయమైన
బంగారుమేడలు భద్రశాలలును
రవిసోమవీథుల రంజిల్లుచుండు
వనములు చెఱువులు వనజాకరములుఁ
గేళీగృహంబులు గజశాలలమర
బహురత్నములతోడఁ బ్రబలమైయున్న
వాణిజ్యగృహములు వలనొప్పుచున్న
కోటలు తొమ్మిది కొమరుదీపింపఁ
గనకంపుకోటయు[3] ఘనమైనవెండి
రాగికోటలు వుక్కురాతికోటలును
నిటికకోటయు మఱియినుకకోటయును
[4]నింపులుఁ జెన్నొందు యిత్తళికోట 570

---

[1] కూడకయొగి. [2] యొట్టించి. [3] గావెండికోట. [4] యింతయుచెన్నొందు.

ముక్కంటి మెచ్చిన ముత్యాలకోట
పగడంపుకోటయు [1]పరగంగనచట
మిన్నులతోనంటు మెఱుఁగుకై వడిని
కోటకునాల్కొక్క కోటిరాక్షసులు
ఘనబలులెప్పుడు కాఁచియుండుదురు
అట్టికోటలుదాఁటి యరుగంగవలయు
వనచరరూపుని వారు [2]పోనీరు
తోరగాఁగఁద్రాసుచు ద్రొక్కిపోవలయు
నవుగాన వేరొక్కయాకృతి దాల్చు"

—: హనుమంతుఁడు ముంగిసరూపమును దాల్చి
పాతాళలంకను బ్రవేసించుట :—

మనవుండు హనుమంతుఁడతి సూక్ష్మమైన
ముంగిసరూపంబు ముదమొప్పఁదాల్చి
కనకపు [3]ఘటములోఁ గరమర్థినుండెఁ
గలశంబు శిరసునఁ గరమర్థిఁ బెట్టి
పాలుపొంద దోర్దండి పురమువాకిటకుఁ
జనుదెంచి యాత్రాసుఁ జయ్యనఁద్రొక్కెఁ
ద్రొక్కనయాత్రాసు తోడనేయెగసె
వాకిటికావలివాఁడుగ్రుఁడయ్యె
నతివేగ బెగడకుమని సాహసమునఁ
[4]కపిరాజువానిచేఖడ్గంబుఁబుచ్చి
కొనిద్రేయవాఁడంత గుంభినిఁగూలె
రక్తాక్షుఁడిలఁగూల రమణిసంతోష
కారణు హనుమంతుఁ గనుఁగొనిపలికె

[1]పరగిపయట్టి. [2]చొరనీరు. [3]కలశంబుతో. [4]కడునలి. [5]కరమున.

—: మారుతి మైరావణుని మంత్రులను జంపుట :—

"మారుతీ ! వినవయ్య మంత్రులమున్న
చంపక యేపనిసాధ్యంబుగాదు
అనుచు నాదోర్దండి యతివేగమునను
మనమార ఘటికుని మాళిగఁజూపె
నతనిమర్దించిన హనుమంతుఁడంత
[1]నెసఁగసూదిముఖుని నిలుఁజూపుటయును
దర్పించివానినుద్ధతి ద్రేసెనంత
సురసుర ద్రుక్కుచు సూదిముఖుండు
వడవడవణఁకుచు వనచరుఁజూచి
వినవయ్య యిప్పుడు వీరపుంగవుఁడ !
వలనొప్ప హనుమంతు వాలంపుకోట
మారాజు పంపున[2]మన్నీలకోఱకు
గర్వించి పొడిచిన ఘనమైన ముక్కు
[3]ఱిగినతోడనే వేగవచ్చితిని
పారినబంటను పంతమా చంప"
అనవుండు వాయుజుండతనిమన్నించి
మఱియును గలయట్టి మంత్రులయిండ్లు
దోర్దండి చూపినఁ దొరకొనిచంపె 590
నంతదోర్దండితో హనుమంతుడనియె

—: హనుమంతుఁడుదోర్దండిసుతుఁడగు నీలమేఘునకు ధైర్యముఁ జెప్పి రామలక్ష్మణులను గలిసికొనుట :—

"రాజులెందున్నారు రమణి ! నీసుతునిఁ
జూపుమా యనవుండు సుదతికొంపోయి

[1] యొవున. [2] మహీపతులకొఱకు. [3] విరిగినతవకి తిరిగివచ్చితిని.

కారాగృహంబున గాసిలియున్న
తనతనూజునిఁ (జూప) దండివిక్రమునిఁ
[1]గొమరొప్ప నీలమేఘుఁడు చూచిపలికె
"ఇదియేమి [2]ఓతల్లి! యీకవీశ్వరుఁడు
యెందుండి వచ్చెనో యిటకేలవచ్చె
[3]సహియింపరాని నీసంకెలయేది
అనిబెగడినఁ జూచి యతివయిట్లనియె,
"మనభాగ్యవశమున మనలరక్షింప
వచ్చినశూరుండు వనచరోత్తముఁడు
తలఁకనేటికి నీవు తరుచరేశ్వరుని
పాదపద్మములకు భక్తితోఁ మ్రొక్కు"
మనవుండు చనుదెంచి యానీలమేఘుఁ
డతిభక్తితో [4]మ్రొక్కననియె వాయుజుఁడు
"[5]నీవేల వెఱచెదు నీకు నేనండ
పరఁగ నీవురికిని బట్టంబుగట్టి
మైరావణునినైన మదమణంగింతు"
ననుచువిశ్వాసంబు నతనికిఁగొల్పి 600
"పొలువుగావాఁడునిక [6]బొడఁగనేనేని
[7]మన్నించఁదూరకే మార్గంబులేదు
కానయుద్ధంబునఁగానరాకుండ
నేపారదొలగుము [8]యెచ్చటికైనఁ
గాదేని మర్మంబుగలిగినఁజెప్పు
మనివానిఁదోడ్కొని యవనీశ్వరులను

[1]చూపుట. [2]దోర్దండి. [3]సఖియరాని కాలిసంకెలయేది. [4]నిజహస్తముల్ మోగిచి. [5]తనీకకమరియున్న తనిమావాయుజుండు. [6]బొగడసేని. [7]మన్నించిన్నూరకేరిపై పెవ. [8]యొడకెచోట.

దోర్దండి చెప్పినతోరంపు వేడ్కఁ
[1]గనియుక్కు పెట్టెను గరమునఁదాల్చి
వెలుపలఁగొనిపోయి వెలయంగమిమ్ముఁ
గొమరొప్ప నొకకొండగుహాలోనదాచి
మనసు[2]తెప్పరగలేక మహివర! మీరు
యెట్లున్నవారొకొ యీమందసమున
నిశిచరమాయల నెట్లున్నవారొ
[3]తోపదుమదిని సంతోషంబులేక
మందసమంతట మఱియును దెఱచి
దనుజమాయలచేతఁ దగిలి మీరందు
నలసి నింద్రించెడి యాచందమునను
మెల్లనేడగ్గరి మేలుకొల్పుటయుఁ
దెలిసి హనుమంతునిఁ దెఱఁగొప్పఁజూచి
("యిదియేమి పవనజ! యిటకురా మనకుఁ)
(గారణమేమని" కణఁగిపల్కుటయు)
("మైరావణుండను మనుజాశనుండు)
(తెఱఁగొప్పమిమ్మిటఁ దెచ్చినవాఁడు)
వానిమర్దించెడ వలనొప్పఁబోయి"

—: హనుమంతుఁడు మైరావణుని జంపుట కై పాతాళలంకనుఁ బ్రవేశించుట :—

అనిపల్కుటయు జయమనుచు దీవించి
మరిమీరుదనుజుని మాయసత్వమున
నిద్రఁగప్పినఁజూచి నిఖిలధర్మాత్మ

---

[1]మంధహాసాకారంబుదాల్చి. [2]వగలెక. [3]చ్యూడక మనసుసంతోషంబుగాదు.
[4]సంబటుగాన.

కీపాటువాటిల్లె నేమనవచ్చు
నని విధి దూఱుచు నరుగుచోఁ దనదు
వాలరోమంబులు [1]వాఁడిగాఁ జేసి
పరువడి [2]పెట్టెను బదిలంబుచేసి
కరువలిపుత్రుండు కడునుగ్రుఁడగుచుఁ
దివిరియాపురమంత ధీరుడై చొచ్చె.

—: హనుమంతుఁడు పాతాళలంకఁ జొచ్చుటను
నూదిముఖుఁడు మైరావణున కెఱుకపఱచుట :—

అటమున్నె లంకలో నీవార్తఁ [3]దెలిసి
[4]నూదిముఖుండంతఁ జూచి రావణుని
మొగసాలముందఱ మొఱవెట్టుకొనుచు
"దేవ! నేఁడొకకోతి దాగువమైవచ్చి
రక్తాక్షుఁబోలెఁగొని రభసంబు మెఱసి
మంత్రులనందఱ మడియించిపిదపఁ
గ్రూరుఁడై పురములోఁ [5]గ్రొవ్వియున్నాఁడు 620
దేవదానవులకు దృష్టింపరాదు
నీపట్టణముఁజొర నిఁకెంతవాఁడు
చలమున నేవీనిఁ జంపనోపుదును
[6]నరయఁ జెప్పితినీకు నసురాధినాథ!
నాకెదురెవ్వరు నరభోజనుండ!"

—: మైరావణుఁడు వృత్తాంతమెల్ల నరసి
హనుమంతునితోఁ యుద్ధమునకుఁ గదలుట :—

అనిన మైరావణుండనగ్గబెట్టురికి

[1] వడిరావు వెట్టి. [2] మందసము. [3] తెల్ల. [4] నూదిముఖుండనువాడు. [5] కేంగుచున్నాండు.
[6] యరుగ.

కరమర్థి రాజులకడ కేఁగుదెంచి
వారటలేకున్న వగచిభీతిల్లి
చనుదెంచి మంత్రుల చావులఁజూచి
రయమునఁ బడియున్న రక్తాక్షుఁజూచి
దోర్దండిఁగానక తోరంపు[1] భీతి
నీలమేఘుఁడులేని నేరమిఁజూచి
మనమునఁ[2] గుందుచు మైరావణుండు
కొలువుకూటమునకుఁ గొమరొప్పవచ్చి
చతురంగబలములఁ జయ్యనఁబిలిచి
దండనాయకులనుఁ దగఁజూచిపలికె
"వింటిరె! యొకకోతి వెఱువక వచ్చి
కడఁగి రక్తాక్షునిఖండించివైచి
మంత్రులఁబొరిగొని మలయుచున్నాఁడు
తాన నాకపిఁ జంపఁ గదలి పోవలయు 680
(ననుచునాజ్ఞాపించి యందఱుఁగూడి)
సంభ్రమంబునఁజని చయ్యనవచ్చి
వయ్యాళితోడను వాలుచున్నట్టి
హనుమంతుఁగనుఁగొని యార్చిపెల్లుబ్బ
శరవృష్టిఁగురియింపఁ జతురుఁడై నిలిచి
వాలముఖంబున వరబాణతతులఁ
దునియలుగాఁజేసి తుండించివైచి
రథములఁవిఱిచి సారథులనుగ్గాడి
కరిఁగరిఁ[3] ద్రేయ గగనంబుముట్టఁ
దురగంబుతోడను దురగంబువేసి
రథములతోవైచి రథములఁజిదిపి

---

[1] కడకు. [2] గొందించి. [3] చెలంగరప్పించి.

రథసారథులఁబట్టి రణవీథిఁద్రుంచి
తనవాలమల్లార్చి దర్పించి మెఱసి
పదుల నూఱుల వేల బంధించి పట్టి
వసుమతితోడుత వరగర్వమెసఁగ
తరువులఁగొండలఁ దనరంగఁబెఱికి
దనుజసేనలమీఁదఁదగ వేసిచంపె

—: హనుమంతుఁడు శతజిహ్వాది రాక్షసులను మడియించుట :—

అంతట శతజిహ్వుఁడవలీలఁదాఁకఁ
జెలువొందగావాని జిహ్వలఁబెఱికి
కడునుగ్రముగ వానిఁ గడ జీవుఁజేసి 640
యంతటఁబోనీక యాగ్రహంబునను
వెలయరోషము విశ్వజిహ్వునిఁదాఁకె
వక్షంబుఁ బొడిచిన వాఁడంతమ్రగ్గ
రోషించి మఱిఖడ్గరోమునిఁజంపెఁ
గాలదంష్ట్రునిఁబట్టి ఖండించివైచె
సేనాధిపతి యుగ్రసేనునిఁ జంపె
వజ్రకవచుని మెడఁ వాలమ్ముఁజుట్టి
వసుమతిపై వ్రేసి వానినిర్జించె
ముందట నానాదిముఖుఁ బొడఁగాంచి
"ఓరి! శూరుఁడనంచు నుదరిపడెదవు
మునుపునాచేతను ముక్కుఁబోనాడి
పిదపను లంక[illegible]ఁ బిఱికి నేనంటి
బ్రతిమాలినంటి పందనముకొంటి
[2]ఎంతవేగంబున నిటవచ్చినావు".

---

[1]...వనుకొంటి. [2]యంత వేగుడ వై యిటు వచ్చినావు.

అనివాలమునవాని నదరంటఁ ద్రేసి
తాఁగాల వక్షంబుఁదన్ని చంపుటయుఁ
[1]బారలివాఁడంతట భూమిపైఁగూలె
మఱియును గలయట్టి మంత్రినందనులఁ
[2]బారిఁగొనియాభంగిఁ బొలియించుటయును
[3]గోపించిగదఁబుచ్చుకొని దీర్ఘజిహ్వుఁ 650
డేవునఁ బఱతెంచి యనిలజుఁదాఁకెఁ
దాఁకిన[4]నుగ్రుఁడై నరుచరేశ్వరుఁడు
[5]చేగదతో దీర్ఘజిహ్వునిఁజంపె

—. హనుమంతుఁడు జంబుమాలిని జంపుట :—

నంతటకోపించి[6]యాగ్రహంబునను
నరదంబుఁదోలుక యాజంబుమాలి
హనుమంతుఁదాకిన నతిక్రూరుఁడగుచుఁ
[7]బవనుజుఁడేసిన బాణంబులెల్ల
రయమునఁబొడిచేసి రాక్షసుఁదాఁకి
[8]తాలతమాలాదితరువులనపుడు
ఉరవడి దనుజుపై నొగివేసివాని
[9]రథము ముక్కలుచేసి రాక్షసుఁబట్టి
పెనసి వాలముఁగట్టి బిట్టుదట్టించి
కొనకాలఁబట్టి యాక్రోశింపవాని
వడిఁద్రిప్పి నేలపై[10]వైవగావాఁడు

[1] పోసినాడంతలో. [2] పారియించుటభంగి, పొలియించుటయును. [3] కోపిచ్చిక వియించు కొనదీర్ఘజింహు. [4] నచపలుండై. [5] చేతిగదనైచి. [6] అగ్ని మైయుండు. [7] పవనుజు డేసిన ......ంబులెల్ల. [8] తాలతమాల చన్పకతరువులాది. [9] చెక్కులుచేసి రాక్షసులబట్టి. [10] వైచివైచుటయు.

తలవ్రయ్యలై పడి ధరణిపైఁగూలె.

—: హనుమంతుఁడు అగ్నికేతుని బరిమార్చుట :—

వాఁడుఁగూలుటఁజూచి వడిఁగోపగించి
కెరలుచునాయగ్ని[1]కేతుఁడు మిగుల
దట్టించినొక భద్రదంతి పైనుండి
శరపరంపరలచేఁ జటులవేగమున
బలియుఁడై హనుమంతుపైఁగురియింప 660
నచలుఁడై హనుమంతుఁడాబాణతతుల
బలియుఁడై పొడిచేసి పటురౌద్రగతినిఁ
(దోలియాయేనుఁగ తొండంబుఁబట్టి)
కుదియించి పడవైచెఁగుంభిని మీఁదఁ
[2]గరినంతఁదెగటార్చి కఱకురక్కసుని
తలపట్టిపడవైచి తన్ని చంపుటయుఁ

—: మారుతి మైరావణుల యుద్ధము :—

[3]గనిరావణుండంతఁ గనుఁ
గటాకటా! యీకోతి కడఁ
బొరియింపుచున్నాఁడు పోరిఁ
వీనిఁజంపకయున్న నిహితంబు
అనుచుఁగోపాగ్నులు నండంద
ననలార్కసంకాశ మగురథం
వరదివ్యశస్త్రాస్త్రవైఖరితోడ
మైరావణుఁడు వచ్చి మారుతి
పరఁగంగఁదనతపోబలమునఁ శే

---

1 కేతుండనువాఁడు. 2 కడిముమై. 3 కనుగొనిరా

తెలుఁగొప్ప వడసిన దివ్యబాణముల
వర్షంబుగురియుక్రై వడి గుప్పినపుడు
కలఁగక ధీరుఁడై కరువలిసుతుఁడు
కదలకయున్న యాకారంబుఁజూచి
[1]మైరావణుండంత మదిలోనఁదలఁచె 670
కాలాగ్నిరుద్రుఁడో కడఁగి యావీర
బద్రుఁడో యత్యుగ్రపావకవరుఁడో!
ప్రళయకాలమునాటి భైరవుండ[2]గునొ
[3]ఒనరనుపేంద్రునికుపమింపరాదు
(ఇతఁడువానరుఁడని యేనమ్మరాదు)
అనుచు రాక్షసవీరుఁడతివిస్మయమున
నరయుచు రౌద్రబాణములేయఁదొణఁగ
సరినాల్గుశరములు సాధించిమఱియు
వలనొప్పమారుతి వక్షంబుద్రేయ
నదితాఁకి వివశుఁడై నగచరేశ్వరుఁడు
అంతలోఁ[4]దెలివొంది యాతనిరథము
కోపించియవలీల కొనినొగల్ వట్టి
యదరంటనేలతో [5]నణఁచెనాక్షణమె
విలుఁదునుకలుచేసి వెలయుసారథుని
నుక్కడంగఁజేసి నుగ్రతమెఱసి
మరియంత విరథుఁడై మైరావణుండు
గదఁబుచ్చుకొని వచ్చి కరువలిసుతుని
వదలకవ్రేసిన వనచరోత్తముఁడు
వడిప్రొగ్గి ధృతిదూలి వలనొప్పలేచి

[1] కలకమైరావణుదపోయదొణగి. [2] డొకాని. [3] వొనరకుపేంద్రుండనివుప. [4] సెదలిని.
[5] .... మెనఘాణ

గదరెండుతునుకలుగాచేసివిఱిచి 680
మెఱసివాలముచేత మెడఁజుట్టిపట్టి
భూమిపై నడఁచియుఁ బొరలించిదనుజు
తలవ్రక్కలుగఁగొట్టి [1] దట్టించినిలిచె,
అంతమైరావణుండత్యుగ్రుఁడగుచుఁ
బఱతెంచియార్చినఁ బవననందనుఁడు
[2] రయమునవీడొక్క రాక్షసుండేమొ,
యనుచుఁగోపముతోడనాతనిఁదాఁకెఁ
బెనసియత్యుగ్రుఁడై పేర్చివాలమునఁ
దడయక ధీరుఁడై తలఁచిరాఁదిగిచి
చలమున నిర్జించి చట్టలఁబాపి
సంధులు విఱిచియు శల్యముల్ పెఱికి
శల్యంబులొకవంక చట్టలొకవంక
సంధులుచట్టలు సరినాల్గుదిశలఁ
జీకాకుపడవైచి చలఁగి యార్చుటయు
నంతలోపల్లవాఁడు అతిరభసమున
నార్చిముందటనిల్వ నావాయుసుతుఁడు
మాయావివీఁడని మదివిచారించి
"ఓరి! సహింపరా! ఉగ్రదానవుఁడ!
చెలువొంద నీమాయఁ [3] జీల్చివై చెదను
యేలగర్వించెదవింక నాయెదుట
బ్రతికిపోయితివేనిబంటు [4] నేననుచు."
రయమునఁబఱతెంచి రాక్షసుఁదాఁకెఁ
దాకినవాడంత దర్పించిపలికె

---

[1] రక్షించి. [2] రయమునవిండొక్క రాక్షసుండొకొని [3] సంహరించెదను. [4] కాదనుచు.

"వనచరాధమ! నీవు వసుమతిమీఁదఁ
బంతంబులాడెదు పగవారియెదుట
హరిహరాదులకైన నజునకునైన
దిక్పాలకులకైన దేవేంద్రుకైనఁ
గాలాంతకులకైనఁ గదనరంగమున
నొనరంగఁ[1]బొసఁగదు యోరి! నన్నెదురఁ
గొనఁగొంకిప్రేలెదు కోతినీవెంత
నీసత్వ మరయంగ నేనుంటిగాని
నీవెంతరా! ఓరి! నిమిషంబులోనఁ
గదిసిత్రుంగెద నిన్నుఁగరుణఁబోవిడిచి"
యనుచునుద్ధతితోడ హనుమంతుదాఁకి
యొడిసిక్కైదువఁగొని వారణాయువెఱికి
ఝుంకెలుహుంకృతుల్ సరినెగుడుచుండ
నట్టహాసంబులు వాఱ్పులు చెలఁగ
మరిహనుమంతుండు మైరావణుండు
రయమునబోరాడి రావణుఁబట్టి
దవడలఁ [2]దెగఁదన్ని దంతముల్ పెఱికి
కండలఁ దెగఁగోసి కఱకురక్కసుని
యముకలు ప్రేవులు యేవుతోఁజిదిపి
మాంసరక్తంబుల మజ్జమేధముల
వడిచూర్ణములుఁజేసి వసుమతిమీఁద
వెసజల్లి సరిలేని వేడుకతోడ
సమసెరావణుఁడని సంతోషమంది
మారుతసుతుఁడేఁగ మైరావణుండు
అప్పుడు చనుదెంచి యార్చిబిట్టెగసె,

[1]దలపోయవోరి. [2]దసనాలి. [3]చం.......

కలకలనవ్వి యక్కరువలి సుతుఁడు
మదిలోన వెఱగంది మాయావిఁ జూచి
"పొలుపొంద దురములో భుజబలంబునను
నెంతబల్లిదుడైన [1]నెదిరింపవచ్చు
చచ్చియుఁ జావఁడీ చపలరాక్షసుఁడు
యేమిసేయుదు వీని నెట్లు[2] వధింతు."
అనియిట్లు చింతించు ననిలజుఁ జూచి
యంతరంగంబున నతివ దోర్దండి
మారుతతనయుఁడు మైరావణుండు
నేకాంగులై పోరి మెంతయు నలసి
నివ్వెఱఁగందుట నిజముగాఁ జూచి
యచ్చటఁ జనుదెంచి యావాయుసుతునిఁ 710
గనుఁగొని పలికె నాకాంత దోర్దండి
మారుతాత్మజ! వీని మాయలఁ బొంది
కాలదత్తునినుత్తుఁ గతనరంగమునఁ
బొడఁజూప వలతని బుద్ధిగాఁ జెప్పి
యేకాకి యితనితో నేలపోరెదవు
చలమున వీఁడేల చచ్చు యుద్ధమున
మర్మంబుఁ జెప్పితి మఱచితి వీవు
(అనఁ దనమనమున నతివను బొగడి)
కరమర్థిఁ దెలిసి యాకరువలిసుతుఁడు.
పొలుపొంద గిరిఁ[3] గూర్చి పోయేటియవుధ
మదిలోనఁ జింతించి మారుతాత్మజుని
మతమునఁ బలికె నామనుజభోజనుఁడు.

[1] యొపపణవచ్చు. [2] ధరించు. [3] నాగిరిబా.

"ఓరి! వానర! నీవుఱయింటి నా పురముఁ
జొచ్చితివెఱవక శూరత మెఱసి
యదియునుఁగాక నీ వాహవంబునను
(నాతోడఁ బోరుట యలవియే నీకు)
నీరేడుజగములు యేవుమై నిలువ
హరిహరబ్రహ్మాదులాదిగాఁగలఁగ
దేవతాదులనెల్ల ధీరత మెఱసి
బవరంబులోఁద్రొల్లి [1]పడఁద్రోసినాఁడ 720
వలనుప్ప నను గెల్వ వనచర! నీకు
నలవియె తలపోయ నజ్ఞానబుద్ధి!
పోరఁజూచెదవింకఁ బోలియకఁబొమ్ము"
అనవుండు కోపించి యావాయుసుతుఁడు
మాయావి దెసఁజూచి మరికోపగించి
"ఓరి! పాపాత్మ్ముడ! ఉపమింపరాని
తరుచర సేనాబ్ధిఁదగ మోసవుచ్చి
దళకంతు పనువునదానవ! నీవు
రాజులఁదెచ్చితి రభసంబు మెఱసి
అనుచు గర్వించెద వాత్మలో నీవు
(మొగతన మిదియౌనె మూర్ఖతఁ
జెలువొంద వానర సేనపై వచ్చి
తెలిఁగొప్ప రాజులఁ దెచ్చితి వేని
మగవాఁడవనవచ్చు మహిలోన నిన్ను
నెఱుఁగకుండఁగఁగుక్కయిలుఁ జొచ్చినట్లు
ఘనులనిక్కడఁదెచ్చి గర్వించినావు)

---

[1] పరపినవాఁడ.

నీపాటుఁజూడవు నీవుత్రుళ్లెదవు
ధరణిజఁ దెచ్చిన దశకంధరుండు
తలలుకుప్పలుగాఁగఁదాఁగూలుచుండఁ
జలమున నినుఁజంప సమకట్టినాఁడు 780
(కూపానఁ) బడనుండఁ గొమరొప్పఁదనదు
వెనుకవానికిఁ జేయివెసనిచ్చినట్లు
గులమును [1]జెఱచిన కుత్సితుండతఁడు
చెలువొందవానికై చెడితివి నీవు
పొలుపొందరాజ్యంబుఁ బోనాడుకొంటి
నావానివలెవచ్చి నను మోసపుచ్చి
నీచావుఁగానక నీవునేఁడిట్లు
నీపాలవిధిదప్పె నేనేమిసేతు
[2]పొలుపొందగా నిన్నుఁ బొగడఁ గొనదవు
మాయావి నీతోడ మాటలేమిటికి
నీలావుఁబరికింప నేనుంటిగాక
నీవెంతవాఁడోరి! నినుఁ దోకఁగట్టి
పొలియింతు దివిజులు పొగడుచునుండ
నీమాయలన్నియు నీరుగావింతు"
అనుచు వాయుజుఁడట్టహాసంబుఁ జేసి
యొడిసికైదువఁగొని యుగ్రతమెఱసి
మల్లయుద్ధంబున మడమొల్లనణఁచి
తనవాలముఖమున తాఁజుట్టిపట్టి
పెనచిరాఁదిగిచియుఁ బెంపొనరిఁచి
హుంకారరవమున నుర్వికంపింపఁ 740

---

[1] చెడగోరినచ్చుతుండువాండు. [2] పొలుపొందగానిన్ను నీవె పొగడెదవు.

గరువలిసుతుఁడంతఁ గరమప్పళించె
నీభంగిఁదమలోన నిద్దఱుఁబెనఁగఁ
[2] బాయుచుఁ గూడుచు బాహుదండముల
[3] వేయుచుఁ బాయుచు విఱిగిపారుదురు
పిడికిళ్లఁబొడుతురు పృథులవేగమున
నార్పులుబొబ్బలు నట్టహాసములు
ఘంకెలు హుంకృతుల్ సాహసంబులునుఁ
[4] దమలోన దిక్కులు తగులుకొన్నట్లు
గొండలలోరెండు కొండలుగ్రతను
దట్టించియుద్ధతిఁ దాఁకినయట్లు
పోరాడిరిద్దఱు భోలురాజేంద్ర!
వెలయమీ కెఱుఁగింప విస్మయమయ్యె
నేమని చెప్పుదు నినకులాధీశ!

—: హనుమంతుఁడు మైరావణుని సంహరించుట :—

హనుమంతుడంతలో నతిరౌద్రవృత్తి
మైరావణుఁబట్టి మానంబువుచ్చి
ముక్కులుఁజెవులును మొదలంటఁజిదిమి
తనరంగతనరోమతతులచేనతని
సంధిసంధికిఁగట్టి [5] సత్త్వంబుమెఱయ
మెయిఁగట్టి కాలితో మెదలరాకుండ
సర్వవాయువులును [6] సరగొప్పఁగట్టి 750
పరఁగ వింధ్యాచలప్రాంతంబునందు
నొకకాలుపెట్టి వేరొకకాలనతని

[1] గాలితనూజుండు. [2] పాయుదురుకూడుదురు. [3] వేయుదురు పాయుదురు. [4] దిక్కులు తములోనధికొన్నయట్లు. [5] బలమెల్లబుచ్చి. [6] చదరకుండగగట్టి.

మెడఁద్రొక్కిపట్టి యామేరువునందు
వరబలంబునఁజేసి [1]వాడుస్వజీవ
[2]మక్కడదాఁచిన యాగుండుఁజూచి
దోర్దండి చెప్పిన తొట్టిమార్గమున
నెట్టని తుమ్మెదలేదు వాకిళ్లు
జొచ్చుట [3]నొక్కటఁ జోద్యంబుఁజూచి
యాతుమ్మెదలఁబట్టి యనయనొక్కటనుఁ
బట్టిచంపకవీని ప్రాణముల్పోవు
పట్టిననొండొంటి పారిపోయెడిని
యేభంగిఁబట్టుదు (నేమిసేయుదును)
[4]అనియిట్లు జింతించి యనిలజుఁడంత
[5]గుండుతో (దనువానిగుల్లంగఁజఱచె)
(చఱచినం) తలవాఁడు చయ్యనచటఁ
గదలక మెదలక కదచినయట్లు
బలువిడి ధరఁగూలి ప్రాణముల్ విడిచె.
పిడుగు [6]వడినఁగూలు పృథివీధరంబు
పగిది వసుమతిపైఁబడియె రావణుఁడు
అప్పుడు రణభూమి యతిభీకరమున 760
మోములుశిరములు ముక్కడొక్కలును
దుండంబులుఁజెవులు తునియలై పడ్డ
కరులు తురగములు ఘనముగా మడియఁ
గొఱప్రాణములతోడఁ గూడినభటులు
మేటిరాక్షసులును మిన్నులుముట్ట
నాడెడు నట్టలు నడలు భూతములు

[1] ఆతండుతనజీవ. [2] యందుతోడాఁచినాగుండుచూచి. [3] రొక్కట సాధ్యంబు.
[4] తనమనమున చింతించి మారుతియంత. [5] గుండుతో నెమనకూట.... [6] జేసిన.

పాడెడు ఢాకినుల్ భైరవం బెసఁగ
మాంసరక్తములకు మఱిగి భూతములు
పారుచుఁ దారుచు [1]భ్రమసి యాడుచును
నేపార రుధిరంపుటేటి లోపలను.
నీదాఁడుచును మదికిచ్ఛలంబైన
హాహారవంబుల నానందతతుల
నంజుళ్లు మెక్కుచు నావాయునుతునిఁ
బొగడుచుండెను మహాభూతసంఘములు
పరగనత్తలకునుఁ బదుచుకోడండ్లు
వండఁదఱిగినరీతి వడినుండెరణము.
అప్పుడానందించిరఖిలదేవతలు,
పరఁగంగ హనుమంతుపైఁ బుష్పవృష్టి
నరుదుగాఁ గురియించి రాకాశమునను
దీవించిరప్పుడు దేవతలెల్లఁ 770
బాతాళవాసులుఁ బ్రస్తుతిఁ జేయ
వెలయంగనహిరాజు వేయివిధముల
నరుదుగాఁబొగడె నాహనుమంతులావు.

—: మాతంగి విలపించుట :—

అంతరావణుపత్ని యడలుచువచ్చి
తనపతి మీఁదను దామొదుకొనుచుఁ
"హోయి తేరావణ! భువనైకవీర!
చెప్పిన నామాట చెవిసోకనీక
పొలుపొంద రాజ్యంబుఁ బోనాడుకొంటి

[1] పరిణమించుచును. [2] హాహా సాలార వ్యగ్రములానందతతుల. [3] పరంగ నంతలకు భాసనంబునకు.

నీపాలివిధి తప్పనేనేమిసేతుఁ
బరఁగ రాఘవుతోడి పగవలదంటిఁ
బవనజుండెట్టిన బ్రతుకనీడంటిఁ
(గని తెచ్చి) నీచావుఁగానలేవైతి
నీవనియిట్లుండ నేమనవచ్చు
నెక్కడిదశకంఠుఁ డెక్కడిచెలిమి
మదిమదినుండి నీమదమార్చుకొంటి
తనకునెక్కడిదిక్కు దానవాధీశ !''
(అని వేయి) భంగులనడలుచుండఁగను
సుతునిఁదోడ్కొనివచ్చె (సుదతిదోర్దండి)
(పరఁగంగ) హనుమంతు పదములకెఱఁగి
సురకంటకునిచావుఁ జూచి శోకించి 780
మాతంగినూరార్చి మైరావణునకు
నగ్నిసంస్కారంబులమరంగఁజేసి
మువ్వురుహనుమంతు [1]ముందఱనిలువ

-: హనుమంతుఁడు మాతంగి నూరార్చి నీలమేఘ రూపవతులకుఁ బెండ్లి చేయించి పాతాళలంకకుఁ బట్టంబుఁ గట్టుట :—

మారుతసుతుఁడంత మాతంగిఁజూచి
'' కరమర్థి శ్రీరాముకారణంబునను
మదమత్తుఁడైవచ్చె మైరావణుండు
కరమర్థి నాతఁడు కనియెస్వర్గంబు
నటుగాన వెఱవకుమతివరో ! నీవు
నీదు మేనల్లుఁడు నిజధర్మపరుఁడు

గాంచెద. [1]వెఱు.........రోసీవు.

విష్ణుభక్తుఁడు మహివినయపరుండు
అతనికి నీకూఁతు నారూపవతినిఁ
(బెంపు మీరఁగనిచ్చి పెండ్లిగావించి)
చెలువొందఁగాబంధు జనులునుఁగూడఁ
బొలుపొంద సౌభాగ్య భోగసంపదల
ననుభవింపుమగాక యడలకు'' మనుచు
మాతంగిశోకంబు మాన్పియంతటను
మంత్రులహితులను మరిపురోహితులఁ
బరఁగంగఁబిలిపించి పవనసందనుఁడు
నీలమేఘునిఁదెచ్చి నిజ[1]సదనమున
నారూపవతికన్య ననురాగముననుఁ 790
బొలుపొందనతనికిఁ బెండ్లిసేయించి
పాతాళలంకకుఁ బట్టంబుఁగట్టి
శ్రీరామనామము చెల్లునందాఁక
చెలువొందరాజ్యంబు సేయుమీవనుచుఁ
బొందుగానతనికి బుద్ధులుఁజెప్పి
తెఱఁగొప్ప బహువిధ దీవనలిచ్చి
ధర్మంబు దయయును దగవునుహితవు
మరినీవుతప్పకు మంత్రులబుద్ధి
నతిభక్తి[2]వినుమంచు నతనికిఁజెప్పి
మానంబుఁగాచిన మగువదోర్దండిఁ
బిలిపించినతిభక్తిఁ బ్రియములుఁబలికి
"నరుదుగానీ[4]తోన నాడినమాటఁ
జెల్లించితిని ''యని చెప్పియాతఁడామె

[1]శోధనమున. [2]భక్తి......... [3]పిలిచియు. [4]నీతోన.

హనుమంతుఁడు రామలక్ష్మణ సహితుఁడై మత్స్యవల్లభుని సాహాయ్యమునఁగోలనుదాఁటి వానరసేనలఁగలియుట :—

వారలవీడ్కొలిపి వాయునందనుఁడు
కరమర్థిరాజుల కడకేఁగుదెంచి
మహినొప్పు(నాయుక్క) మందసంబూడ్చి
పొలుపొంద నాదివ్య (పురుషులఁ) జూచి
మెల్ల నేవారలు మేల్కొనకుండఁ
దనదుహస్తంబునఁ దాఁగొనివచ్చి
(మారుతతనయుండు మత్స్యవల్లభుని)
(తలచెనంతటవాఁడు తడయకవచ్చి) 800
ముదమొప్పఁ దనతండ్రి ముందటనిలిచి
సరగరాజులజూచి సంతోషమంది
రాజులఁదండ్రిని రయమున మెఱసి
వీపుపై నిడుకొని విపులసత్వమునఁ
గోమరొప్పగా[1] వారిఁ గోలనుదాటించి
ధరణీశులనునుదించి దండంబుఁబెట్టి
హనుమంతునకుమ్రొక్కి హస్తముల్ మొగిచి
తండ్రి! యెక్కడనైనఁ దరియైనచోటఁ
దలఁచిన వచ్చెద దనరంగ వేగ
ననిచెప్పిమగుడ వాఁడాత్రోవఁజనియె
వాయునందనుడంత వసుధీశవరుల
వలనొప్పఁగొనివచ్చి వనచరసేనఁ
గలియుంగవచ్చినఁ గపివరులెల్ల
సుగ్రీవుడాదిగా సారదివానరులు

[1] వించిగోలువులోపలను.

నేపారననిలజు కెదుటుగావచ్చి
పదివేలభంగులం బ్రస్తుతిం జేసి
కొనిపోయిమిమ్మును గుహకయ్యమీఁద
నునుపనంతటిలోన యుదయించెనినుఁడు,
అనియిట్లు మునివరుఁడనిలజుమహిమం 810

-: శ్రీరామచంద్రుఁడు హనుమంతునిం బొగడుట :—

జెలువొప్ప వినుపింప శ్రీరామచంద్రుఁ
డానందమునుఁబొంది యామునీశ్వరుని
పాదపద్మములకు భక్తితో మ్రొక్కి
సంయమీశ్వరుఁజూచి సంతోషమంది
"నాఁడునిద్రింపుచు నాలోననిట్టి
బావంబుతోఁ చగా భయమందిచూచి
(గుహఁబోలు) చోటికి కొనిపోయి నట్లు
....
....
....
మీరుచెప్పంగ సమీరనందనుని
బంతంబువినఁగల్గె ఫలమయ్యెనాకు."
అనిహనూమంతుని నతివేడ్కఁజూచి
[2]కరమునసుండెడు ఘననవరత్న
హారంబులన్నియు నరయఁగనిచ్చి
బహురత్నచయమగు పతకంబుఁబెట్టి
చెలఁగి కిరీటంబు శిరసునమించి

---

[1]మీరానతి ప్రసా......నుంతు, [2]కరకర కుంచెడు డు నవరత్న.

మన్నించి కౌఁగిట మానుగాఁ జేర్చి.
వాయుతనూజుని వలనొప్పఁ జూచి
"తెలుఁగొప్ప నీలావు తెంపుగాఁ జేసి
దానవాంబుధి [1]దాఁటి ధరణిజఁ గొనుచుఁ
జెలువొప్ప రాజ్యంబు సేయంగఁ గలిగెఁ 820
గ్రమమొప్ప సిద్ధించుఁ గ్రతు కోటిఫలము
అటుగాననీవు నాయర్ధాసనమున
గూర్చుండు [2]మనిలజ! కోర్కె దీపింప"
అనిపల్కి రఘురాముఁ డా మునికనియె
"మునినాథ! వానరముఖ్యుండు నేనుఁ
బొత్తునఁ గుడువక పోఁగదు మనసు"
అనవుండు మునినాథుఁ డతిసంతసమున
శ్రీరాఘవేశ్వర! శ్రీరామచంద్ర!
[3]వారిధిగాంభీర్య! వరమేరుధైర్య!
పాతకారులు యెల్ల భస్మమైపోవఁ
దలఁచినంతట వారితలఁపు సిద్ధించు
[4]మీకృపఁ బొందె సమీరనందనుఁడు
యాతనిఁ దలఁచిన నెల్ల కార్యములుఁ
బడయుదురటుగాన భానుకులేశ!
అటుగాననీవిట్లు.........
.........భంగులనమ్ము నీశ్వరుఁడు,
పరఁగ శ్రీరామునిఁ బ్రస్తుతిసేయ
మ్రొక్కి హనుమంతుండు మునివరుకవుడు
సద్భక్తి.............గాఁగ మెలఁగి

---

[1] గడచి. [2] మనవుండు. [3] వరనిధి గాంభీర్య మేరుధైర్య. [4] మీకృపబడసిన మిహిరనందనుండు.

మోరకంకణములుమా.........,
.... పట్టుపచ్చడముఁ 830
గట్టంగ నిచ్చినకడు భక్తితోడ
ధనము దాన్యంబులు............,

తప్పొప్పులపట్టిక.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
1	12	వేఁగఁ	వేగ
4	2	రంజిల్ల పజ్జను	రంజిల్లఁబజ్జను
,,	3	మొదలుగాపరమహర్షమున	మొదలుగాఁబరమహర్షమున
,,	15	రంజీల్లుచున్న	రంజిల్లుచున్న
,,	24	జెలగి	జెలఁగి
5	15	వీరులతోఁడ	వీరులతోడ
,,	21	సుగ్రీవుడాఁదిగా	సుగ్రీవుఁడాదిగా
,,	23	కరముర్ధి	కరమర్థి
7	3	గరమర్ధి	గరమర్థి
,,	4	వెరగొప్ప	వెరఁగొప్ప
,,	6	దరుచర్మతోఁడ	దరుచర్మతోడ
,,	7	వెలయు	వెలయు
,,	21	చదురుఁడై	చతురుఁడై
8	5	బ్రహ్మాస్త్రనిహతికిఁఒద్ధుడై	బ్రహ్మాస్త్రనిహతికిబద్ధుఁడై
9	6	వేదనబొంది	వేదనఁబొంది
10	6	జంచలిఁచుకలావు	జెంగలించుచులావు
,,	21	యాతెరంగంతయు	యాతెఱంగఁతయు
,,	8	వసిష్ఠుడు	వసిష్ఠుఁడు
12	6	సిద్ధించు	సిద్ధించుఁ
,,	7	పరఁగ	బరఁగ

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
13	15	యతనికౌఁగిట	యతనిఁగౌఁగిట
14	11	నెఱఁగి	నెఱిఁగి
,,	16	బగవారిఁగూఁడె	బఁగవారిఁగూడె
15	3	యెరుఁగవే	యెఱుఁగవే
,,	7	నెఱఁగన	నెఱిఁగిన
,,	17	పరగంగ	పరఁగంగ
,,	20	ధనుజాధినాథ !	దనుజాధినాథ !
16	2	గోరెఁదువాఁడు	గోరెదువాఁడు
,,	11	బరగంగ	బరఁగంగ
,,	17	నీవార్తవుత్తేరనచట	నీవార్తఁబుత్తేరనచట
23	14	కొమరొప్ప	తెఱఁగొప్ప
24	14	పగవానిపొగడెడు	పగవానిఁబొగడెడు
25	11	అనగ	అనఁగ
,,	21	దాల్చి	తాల్చి
,,	23	గాననినిప్పుడు	గాననిప్పుడు
26	7	నెఱుయంగ	నెఱయంగ
,,	20	ముఱ్కువిఁగిన	ముక్కువిఱిగిన
27	3	యిదియేమి	నిదియేమి
,,	14	తాకి	తాఁకి
28	13	మైరాపణుఁడు	మైరావణుఁడు
,,	17	శరణువేడిన	శరణువేఁడిన
,,	18	గావఁగనేరదితడు	గావఁగనేరదితఁడు
,,	20	యాత్మభంధుఁడవు	యాత్మబంధుఁడవు
29	23	బరగంగఁజెప్పి	బరఁగంగఁజెప్పి

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
30	7	యెల్లెఱుఁగవచ్చు	యెల్లెఱుఁగవచ్చుఁ
,,	8	కానిమాటలు	గానిమాటలు
31	10	బరగనిద్దఅనుఁ	బరఁగనిద్దఅనుఁ
32	15	మఱసించి	మఱపించి
33	5	న్రాగ్రహంబొంద	నాగ్రహంబొంద
,,	6	సుగ్రీవుఁడు	సుగ్రీవుఁడు
35	11	నన్నసు	నన్నను
40	12	చెదఱకపోవ	? చెదఱకపోవ
,,	20	వాయునందనుడంత	వాయునందనుఁడంత
41	16	పృత్తాంతమెల్ల	వృత్తాంతమెల్ల
46	9	వురవిధి	వురవిథి
47	22	అంజనేయుఁడు	ఆంజనేయుఁడు
,,	23	పృత్తాంతమును	వృత్తాంతమును
,,	24	అనియిట్టుపలుకుచు	అనియిట్లుబలుకుచు
51	9	మైరావణేశు	మైరావణేశుఁ
54	9	సూదిముఖండు	సూదిముఖుండు
57	6	ధీరుడై	ధీరుఁడై
59	16	సేనాధపతి	సేనాధిపతి
,,	17	వజ్రకవచుని మెడఁగ	వజ్రకవచు మెడఁగ
60	18	దాకిన	దాఁకిన
61	15	గదునుగ్రుడగుచుఁ	గదునుగ్రుఁడగుచు
62	7	బద్రుఁడో	భద్రుఁడో
,,	17	యవలీలకొనినొగల్	యవలీలఁగొనినొగల్
63	1	తునుకలుగాచేసి	తునుకలుగాఁజేసి